

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgili Makama;

OFİS 2005 Limited Şirketi 2004 yılında kurulmuş olup, 2011 yılında Efe Akademi markasıyla yayın hayatına başlamıştır. Şuan itibariyle sektörde üretmiş olduğumuz 100'e yakın akademik eser ile yayın hayatına devam etmekteyiz. Tüm eserlerimizi (**YÖK yönetmeliği**) **Ulusal ve Uluslararası** yayın kriterlerine uygun olarak yayınlamaktayız. Ayrıca yayınlarımız Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde kataloglanmakta (**Kütüphaneler Yayınlar Genel Müdürlüğü, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, TBMM Kütüphanesi, Worldcat**) hem de dünyanın bilinen üniversitelerinin kataloglarında yer almaktadır. (**Harvard University Library, Princeton University Library, Stanford University Library, Chicago University Library, Toronto University Library, Michigan University Library, Columbia University Library vb.**) Uluslararası düzeyde tüm alan ve kategorilerde çalışmaya devam etmekteyiz.

Yola çıktığımız dünden bugüne kadar misyon ve amacımız **kaliteli yayın** üretmek olmuştur. Teknoloji ve teknolojinin getirmiş olduklarıyla bilginin daha yaygın ve kolay erişilebilir olmasının bilincinde olarak doğruluk ve dürüstlük anlayışımızdan taviz vermeden yolumuza devam etmekteyiz. Misyonumuz gereği okuyucuların her zaman için doğru ve yararlı bilgiye ulaşması en önemli amaçlarımız arasındadır.

T.C

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 21318

Uluslararası Yayıncı Kodu: 978-605-2308

Web Sitesi : www.efekademi.com

E-posta: info@efekademi.com

Zafer GÜNGÖR

OFİS 2005 FOTOKOPİ VE BÜRO
MAK. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü İçerisi
Yemekhane Binası Esenler - İSTANBUL
Esenler Vergi Dairesi: 634 041 3778

VERGİ LEVHASI

MÜKELLEFİN

ADI SOYADI

VERGİ
DAİRESİ

ESENLER

TİCARET ÜNVANI

OFİS 2005 FOTOKOPİ VE BÜRO MAKİNELERİ SAN.VE
TİC.LTD.ŞTİ

VERGİ KİMLİK
NO

İŞ YERİ ADRESİ

D.PAŞA MH.Y.T.Ü.KAMP PAFT11ADA1345PAR1372 YOK
ESENLER/ İSTANBUL

TC KİMLİK NO

VERGİ TÜRÜ

KURUMLAR VERGİSİ

İŞE BAŞLAMA
TARİHİ

28.08.2009

ANA FAALİYET
KODU VE ADI

821901-FOTOKOPİ, DOKÜMAN HAZIRLAMA VE DİĞER UZMANLAŞMIŞ BÜRO DESTEK HİZMETLERİ (DOKÜMAN HAZIRLAMA, DAKTİLO, SEKRETERYA, FOTOKOPİ, OZALİT ÇEKİMİ, MEKTUP, ÇOĞALTMA VB.) (ADRES DERLEME VE POSTALAMA HİZMETLERİ DAHİL, TEZ YAZIMI HARİÇ)

SOSYAL BİLİMLER

S.NO	Eser Adı	Yazar	ISBN
1	Erken Çocuklukta Fen Eğitimi	Musrafa Sami TOPÇU Banu ÖZKAN	978-605-2308-48-6
2	Erken Çocuklukta Öğrenme Yaklaşımları	Aysun GÜROL	978-605-2308-47-9
3	1923'den 2018'e Türkiye'de Hükümet Sistemi	Hüseyin GÜL	978-605-2308-44-8
4	Avrupa Birliği ve Türkiye İle İlişkileri	Murat ERCAN	978-605-2308-38-7
5	Ders Kitaplarında Ermeni Meselesi	Şahin ORUÇ Mustafa GÜNDÜZ	978-605-2308-17-2
6	Sınıf Yönetimi	Aydın BALLYER	978-605-2308-16-5
7	Sultan II. Abdülhamit ve Görsel Propaganda	İsmail Erim GÜLAÇTI	978-605-2308-14-1
8	Demokrasi ve Sanat	Mehmet Emin KAHRAMAN	978-605-2308-11-0
9	Batı'da Ötekinin Kültürel ve İdeolojik Dönüşümü - Türkofobi & İslamafobi	Serhat ULAĞLI	978-605-2308-10-3
10	Öğretim Yöntem ve Teknikleri Konu Anlatımı	Mehmet Nur TUĞLUK Mustafa GÖK	978-605-2308-07-3
11	Öğrenme Psikolojisi Konu Anlatımı	Bariş TUNCER	978-605-2308-04-2
12	Milli Mücadele Tarihi	Mehmet ERAT	978-605-83487-2-1
13	Sürgünden Vatana: Osmanlıda Hanedanın Dönüş Süreci	Cahide Sınmaz SÖNMEZ	978-605-83487-0-7
14	Seminer Ödevi Nedir, Nasıl Yazılır	Mehmet HACISALİHOĞLU	978-605-65068-9-5
15	Disiplinler Kavşağında Bir Durak: Çeviri	Beki Refka HALEVA	978-605-65068-0-2
16	Demografi: Nüfus Bilimi ve Temelleri	Cevdet BİRKAN	978-605-62120-8-6
17	Pop-art Savaş Dönemi Propaganda Posterlerinin Öncülüğünde Tüketim Toplamlarının Oluşum Süreci	Burak BOYRAZ	978-605-62120-7-9
18	Uzmanlık Alanları Çevirilerinin Tarihsel Süreci, Eğitimi, Önemi ve Çeviri Uygulamalarındaki Konumu	Özgür Elif ERTAN	978-605-62120-6-2
19	Ümmi İsa'nın Mihr ü Vefa Mesnevisi	Sevim Yılmaz ÖNDER	978-605-62120-5-5
20	Cours De Lexicologie	Sündüz Öztürk KASAR	978-605-62120-3-1

<https://library.princeton.edu/find/all/efe%20akademi> (Princeton University)

<https://catalog.lib.uchicago.edu/vufind/Record/11098133> (Chicago University)

<https://searchworks.stanford.edu/view/12181976> (Stanford University)

https://clio.columbia.edu/?q=efe+akademi&datasource=quicksearch&search_field=all_fields&search=true (Columbia University)

<https://library.harvard.edu/search?keywords=efe+akademi> (Harvard University)

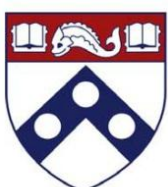

https://search.lib.umich.edu/catalog/record/016138574?query=efe%20akademi&utm_source=MLibrary (Michigan University)

<https://onesearch.library.utoronto.ca/onesearch/efe%20akademi//>

(Toronto University)

<https://franklin.library.upenn.edu/bento?utf8=%E2%9C%93&q=efe+akademi> (Pennsylvania University)

TEKNİK BİLİMLER

S.NO	Eser Adı	Yazar	ISBN
1	Bilgisayara Giriş ve Ms Office 2007	Adnan Fatih KOCAMAZ Bora ASLAN	978-605-2308-42-4
2	Kablosuz Ağ Teknolojileri ve Şifreleme	Fatma Büyüksaraçoğlu SAKALLI	978-605-2308-41-7
3	Word excel 2013	Tolga DEMİRHAN Pınar Aydan DEMİRHAN	978-605-2308-29-5
4	Temel Bilgi Teknolojileri 2	İlker HACIOĞLU Altan MESUT	978-605-2308-28-8
5	Temel bilgi teknolojileri 1	Tolga DEMİRHAN Pınar Aydan DEMİRHAN	978-605-2308-27-1
6	Office 2016	Tolga DEMİRHAN Pınar Aydan DEMİRHAN	978-605-2308-26-4
7	Microsoft office 2013	Tolga DEMİRHAN Pınar Aydan DEMİRHAN	978-605-2308-25-7
8	Bilgi Kullanımı ve Raporlama	İlker HACIOĞLU Altan MESUT	978-605-2308-24-0
9	Algoritma ve Programlama Tamamı Çözümlü Soru Bankası	Deniz Mertkan GEZGİN	978-605-2308-23-3
10	Mühendislik Aşamaları İçin Faz Diyagramları	Ahmet KARAASLAN	978-605-2308-18-9
11	Mühendislik Ekonomisi	Selim AY	978-605-2308-15-8
12	Öğretim Yöntem ve Teknikleri Konu Anlatımı	Mehmet Nur TUĞLUK Mustafa GÖK	978-605-2308-07-3
13	Enerji İletim Hatları Cilt 1	Selim AY	978-605-83487-6-9
14	Yönetim Bilgi Sistemleri	Serdar CANBAZ	978-605-83487-3-8
15	Mimarlıkta mekan kavramı	İlhan ALTAN	978-605-65068-7-1
16	Günümüzden Geleceğe Mimari Tasarım	Fikret EVÇİ	978-605-65068-5-7
17	Bazı Ünlü Teoremler ve Problemler	Mehmet AĞARGÜN	978-605-65068-4-0
18	Ölçme Bilgisi 1	İbrahim KOÇ	978-605-62120-4-8
19	İnşaat Yönetimi 1 Finansal Analiz-Makineler	Nuri Çankun ALPASLAN	978-605-62120-2-4
20	Kurumsal İşletmelerde Finansal Yönetim	Hayri BARAÇLI Mustafa İME	978-605-62120-0-0

Joseph Nye bir yumuşak güç kullanımı olarak kamu diplomasisi kavramını 1990'larda gündeme taşıdığından beri akademisyenler ABD, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ya da Avrupa Birliği üyesi devletler gibi siyasi güç odaklarının kamu diplomasisi faaliyetlerini, harcamalarını ve bu devletlerin yeni bir imaj yaratma ve marka oluşturma stratejilerini çalışmaktadırlar. Her ne kadar bu sayılan ülkelerin kamu diplomasisi için ayırdıkları devasa bütçeler olsa da, bu başka devletlerin bu alanda faaliyet yürütmedikleri anlamına gelmemektedir. Bu çalışmanın çıkış noktası da tam olarak budur. Sistemde güçlü rakipleri olmasına rağmen Ortadoğu ülkeleri kamu diplomasisi politikalarına önem vermektedirler. 11 Eylül terör saldırıları, Afganistan ve Irak Operasyonları, "Büyük Ortadoğu Projesi" söylemleri ve ardından çıkan Arap Baharı Olayları ile Ortadoğu ülkeleri uluslararası basının ve siyasetin gündemine negatif algıyla taşındıkça, kamu diplomasisi yapmaya daha çok ihtiyaç duyar hale geldiler. Batıda İslamofobi'nin yükselmesi ve Ortadoğu ülkelerinin adının çatışma ve terör kavramlarıyla birlikte anılmasıyla, bu ülkeler bölgedeki atmosferin hiç de Batılı kaynakların yansıttığı gibi olmadığını gösterme gayreti içine girdiler. Bu çalışma "Ortadoğu ülkeleri yeni bir imaj oluşturma ve marka yaratmak için neler yapıyor?", "Ortadoğu ülkeleri Batılı devletlerin dış politika aracı olarak kullandığı kamu diplomasisi uygulamalarını ne oranda kullanıyor?" gibi sorulardan hareketle yapılan tartışmalar üzerinden şekillendi. Varılan sonuç; Ortadoğu ülkelerinin zengin ve köklü bir kültürel mirasları bulunduğunu gösterebilmek, uluslararası sermaye kuruluşlarının ülkelere yatırım yapmaları için işleyen ve güvenilir bir ekonomilerinin olduğunu anlatabilmek ve sahip oldukları doğal kaynakları doğru kanallardan uluslararası piyasalara sunabilmek için haklarında oluşan negatif algıları silmek ve Batılı toplumların onların iç ve dış politika meselelerine istedikleri gibi müdahale edebilmelerinin önüne geçmek için kamu diplomasisine önem verdikleri oldu.

ORTADOĞU ÜLKELERİNİN
KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

EDİTÖRLER
PINAR ÖZDEN CANKARA
YAVUZ CANKARA

ORTADOĞU ÜLKELERİNİN KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

İSRAİL-FİLİSTİN-İRAN-TÜRKİYE-MISIR-
SUUDİ ARABİSTAN-BAE-KATAR
ÖRNEĞİ

EFEKADEMI

EFEKADEMI

EDİTÖRLER
PINAR ÖZDEN CANKARA
YAVUZ CANKARA

ORTADOĞU ÜLKELERİNİN KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

İSRAİL-FİLİSTİN-İRAN- TÜRKİYE-MISIR-SUUDİ ARABİSTAN-
BAE-KATAR ÖRNEĞİ

Editörler

Pınar ÖZDEN CANKARA & Yavuz CANKARA

 EFEAKADEMi

Ortadoğu Ülkelerinin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri
İsrail-Filistin-İran- Türkiye-Mısır-Suudi Arabistan-BAE-Katar Örneği

Editör: Pınar ÖZDEN CANKARA

ORCID (0000-0003-3739-4771)

Editör: Yavuz CANKARA

ORCID (0000-0002-9553-9708)

E-ISBN: 978-625-7664-10-3

ISBN: 978-625-7664-11-0

1. Baskı: Ocak 2021

Bu eserin; yayın, satış ve kopyalama hakları EFE AKADEMİ'ye aittir.

KÜTÜPHANE KARTI

Ortadoğu Ülkelerinin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri
İsrail-Filistin-İran- Türkiye-Mısır-Suudi Arabistan-Bae-Katar Örneği
Özden Cankara, Pınar ve Cankara, Yavuz

1. Basım, 343 s., 135 x 210 mm. Kaynakça var, Dizin yok.

Anahtar Kelimeler:

1. Kamu Diplomasisi,
2. Yumuşak Güç,
3. Ortadoğu,
4. Türkiye,
5. Diploması.

Bu eserde yayımlanan çalışmaların bilim, etik ve dil bakımından sorumluluğu bölüm yazarlarına aittir. Her bölüm kaynakça dahil olmak üzere i-thenticate programında taratılmış ve benzerlik oranı %10'un altında tespit edilmiştir.

Dizgi - Mizanpaj: İsa Burak GÜNGÖR (iburakgungor@gmail.com)

Kapak Tasarım: Duygu DÜNDAR (dundar.duygu@gmail.com)

Sertifika No: 43370

Matbaa Sertifika No: 43370

Efe Akademi Yayınevi

Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsüçi Esenler / İSTANBUL

0212 482 22 00

www.efekademi.com

Matbaa Adres:

Ofis2005 Fotokopi ve Büro Makineleri San. Tic. Ltd. Şti.

Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsüçi Esenler / İSTANBUL

0212 483 13 13

www.ofis2005.com

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	3
Ön Söz.....	5
İsrail'in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri	11
<i>Yavuz CANKARA</i>	
Filistin'in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri	49
<i>Pınar ÖZDEN CANKARA</i>	
İran'ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri.....	109
<i>Okan ÇEREZ</i>	
Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri	145
<i>Nurullah ŞAZ</i>	
Suudi Arabistan'ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri	195
<i>Mehmet AYDIN</i>	
Mısır'ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri	229
<i>Kübra GÜRBULAK</i>	
Katar'ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri	275
<i>Recep ÇELİK</i>	
Birleşik Arap Emirlikleri'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri.....	301
<i>Merve ZENGİN</i>	

ÖN SÖZ

Uluslararası sistemde yer alan her devletin ekonomik ve siyasal açılardan sistemi veya sistemde yer alan diğer aktörleri etkileme veya onlarla etkileşimde bulunma kapasitesi aynı değildir. Bunu belirleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ekonomisini, siyaset üretme kapasitesini ve kendi değerlerini başka topluluklara dayatma becerisini orta büyüklükte ya da gelişmekte olan bir devletin kapasitesiyle kıyaslamak haksızlık olacaktır. Ancak yine de bu durum, ABD gibi küresel anlamda bir büyük güç var diye diğer devletlerin sistemde öylece etkisiz durdukları anlamına da gelmemektedir. Her devlet kendi durumu ile orantılı olacak eylemde bulunmaktadır.

Joseph Nye, bir yumuşak güç kullanımı olarak kamu diplomasisi kavramını gündeme taşıdığından beri akademisyenler ABD, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ya da Avrupa Birliği (AB) üyesi devletler gibi iktisadi ve siyasi güç odaklarının kamu diplomasisi harcamalarını, faaliyetlerini ve bunun bir uzantısı olarak bu devletlerin yeni bir imaj yaratma ve marka oluşturma stratejilerini çalışmaktadır. Her ne kadar bu sayılan ülkelerin kamu diplomasisi için harcadıkları devasa bütçeler olsa da, bu başka devletlerin bu alanda faaliyet yürütmedikleri anlamına gelmemektedir. Bu çalışmanın çıkış noktası da tam olarak budur. Sistemde güçlü rakipleri olsa da Ortadoğu ülkeleri kamu diplomasisi uygulamasında bulunmamakta mıdır? Aksine devletler bütçeleri ile doğru orantılı olacak şekilde kamu diplomasisine pay ayırmaktadır. 11 Eylül terör saldırıları, ABD'nin Afganistan ve Irak operasyonları, Büyük Ortadoğu Projesi söylemleri ve ardından çıkan Arap Baharı olayları ile Ortadoğu ülkeleri uluslararası basının ve siyasetin gündemine oturduķça kamu diplomasisi yapmaya daha çok ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Batıda İslamofobi yükseldikçe ve Ortadoğu ülkelerinin adı çatışma ve terör kavramlarıyla anılır oldukça, bu ülkeler

bölgedeki atmosferin hiç de Batılı kaynakların yansıttığı gibi olmadığını gösterme gayreti içine girmiştir.

Bu çalışma Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi tezli yüksek lisans programında verilen “Ortadoğu’da Çatışma ve Kimlik” ile “Ortadoğu’da Güncel Sorunlar” derslerinde yürütülen ve “Ortadoğu ülkeleri yeni bir imaj oluşturma ve marka yaratmak için neler yapıyor?”, “Ortadoğu ülkeleri Batılı devletlerin dış politika aracı olarak kullandığı kamu diplomasisi uygulamalarını kendileri de yapıyorlar mı?” gibi sorulardan hareketle yapılan tartışmalar üzerinden şekillenmiştir. Kitapta yer verilen eserler önce anılan dersler kapsamında birer ödev olarak hazırlanmış, daha sonra ise bu eserin editörleri tarafından tekrar tekrar okunmuş, düzenlenmiş, düzeltilmiş ve yazarların yeniden düzenlemeleri ile makale olarak yayına hazır hale getirilmiştir. Çalışmaya ilgili derslerin yürütücüleri olan editörler olarak biz de içeriğe uygun ülkeler seçerek katkı sağlamış bulunmaktayız.

Eserin çıkış noktası devletlerin hem kendi halkları nezdinde, hem de uluslararası toplum nezdinde olumlu bir imaj yaratarak, istedikleri iç ve dış politika çıktılarını elde etme amacı gütmeleridir. Siyaset ve ekonominin iç içe oluşu göz önünde bulundurulacak olursa, marka yaratmanın önemi de ortaya çıkmaktadır. Kamu diplomasisi bir ülkenin dış politikasına etki edebilme kabiliyetindedir. Konvansiyonel savaşların yani sert güç kullanarak bir çıkar elde etmeye çalışmanın devletlere olan maliyeti göz önünde bulundurulunca, yumuşak güç unsuru olan kamu diplomasisi ile rızanın sağlanmasının daha az sorunlu olduğu görülmektedir. Bu nedenle de Batılı devletler gibi Ortadoğu devletleri de kamu diplomasisi ile imaj tazelemek istemiştir.

11 Eylül terör saldırılarının ardından Batılı devletlerde başlayan “İslam=Terör” algısını yıkmak, Müslüman ülkelerin başlıca hedefi haline gelmiştir. Ortadoğu ülkeleri “geri-modernite dışı” ya da “terörist-radikal kökten dinci” olmadıklarını, aksine Doğu toplumlarının zengin bir kültürel mirası bulunduğunu

gösterebilmek, uluslararası sermaye devlerinin ülkelerine yatırım yapmaları için işleyen ve güvenilir bir ekonomilerinin olduğunu anlatabilmek ve sahip oldukları kaynaklarını doğru kanallardan uluslararası piyasalara sunabilmek için haklarında oluşan negatif algıları silmeli, Batı toplumlarının onların iç ve dış politika meselelerine istedikleri gibi müdahale edebilmelerinin önüne geçmelilerdi. Bu nedenle kamu diplomasisine önem verir oldular.

Her Ortadoğu ülkesinin kamu diplomasisine olan gereksinimi aslında bir ihtiyaçtan doğdu. 1948’de kurulan ama hala huzur bulamayan İsrail devleti, hem diaspora Yahudilerini ülkeye çekebilmek, hem de uluslararası kamuoyunda olumlu bir algıya sahip olabilmek için kamu diplomasisi kavramına ihtiyaç duymuştur. Yavuz Cankara; “İsrail’in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı çalışmasında Yahudilerin on dokuzuncu yüzyıldan beri kendilerini doğru bir şekilde uluslararası topluma anlatmak ve bir imaj oluşturmak için neler yaptığını ortaya koymaya çalışmaktadır. İsrail’in kamu diplomasisi faaliyetlerinin karşıtı olan Filistin’in kamu diplomasisi faaliyetleri ise Pınar Özden Cankara tarafından kaleme alınmıştır. Sınırları bütünlük bir devlete sahip olmayan ama siyasal varlığı kabul edilen Filistin Otoritesi altında yaşayan Filistinliler, Gazze ile Batı Şeria’yı bir gün Kudüs ile birleştirmek ülküsü güderken, Filistin ulusal kimliği yok olmasın diye kamu diplomasisine gereksinim duymaktadır. Özden Cankara; “Filistin’in Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı çalışmasında kamu diplomasisinin özellikle Filistinli sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl kullanıldığını araştırmaktadır.

1979’da gerçekleşen İslami devrimin ardından Batı dünyasından dışlanan, ekonomisi sıkıştırılan ve negatif etiketlenen İran da benzer şekilde Türkler ve Araplar gibi bölgenin köklü devletlerinden olduğunu göstermek ve bölge devletleri nezdinde devrimin ilkelerini doğru şekilde anlatabilmek için kamu diplomasisi uygular olmuştur. Okan Çerez; “İran’ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı çalışmasında devrim sonrasında İran’ın aldığı pozisyon üzerinden, İran’ın kamu diplomasisi faaliyeti olarak neler yaptığını sorgulamaktadır.

Bir Ortadoğu ülkesi olan Türkiye, kendisini Batı ve Doğu medeniyetleri arasında bir köprü olarak gösterebilmek ve kendisinin 1923’den beri Batı tipi liberal demokrasi ile yönetilen bir ülke olduğunu, bu yüzden de bölgenin köklü devlet geleneğine sahip ülkesi olduğunu kabul ettirebilmek için kamu diplomasisine ihtiyaç duymuştur. Nurullah şaz; “Türkiye’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı yazısında Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten kamu kurumlarını ve sivil toplum örgütlerini araştırmıştır.

İşlam’ın katı bir versiyonunu uygulayan ve diğer İşlam ülkelerinden ayrışan Suudi Arabistan, kutsal toprakları barındıran haliyle, hem bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek, hem de Batılı ülkeler ile ilişkilerini devam ettirebilmek için kendilerinin hala bedevi aşiretler olmadıklarını gösterebilmek adına kamu diplomasisine başvurmaktadır. Mehmet Aydın; “Suudi Arabistan’ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı çalışmasında ülkenin yürüttüğü faaliyetleri ve hatta Cemal Kaşıkçı suikastı sonrasında ülkenin politikalarındaki başarısızlığı mercek altına almaktadır.

Ortadoğu’nun Kuzey Afrika’ya açılan kapısı Mısır, Akdeniz ve doğu medeniyeti arasında sıkışmış haliyle, uzun zamandan beri kamu diplomasisi faaliyetlerinde bulunmaktadır. Kübra Gürbulak; “Mısır’ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı çalışmasında Mısır’ın Cemal Abdul Nasır döneminden beri kitle iletişim araçlarını nasıl kullandığını, Cumhurbaşkanı Nasır’dan sonra gelen liderlerin de ülkenin imajı için hangi politikaları izlediğini analiz etmiştir.

Basra Körfezi’nin nüfusu küçük ama ekonomisi büyük ülkesi Katar, yeni yatırımlar yaparken, ülkesinin tanınırlığını arttırmak ve hakkında oluşan “terör gruplarını finanse etmek” iddialarından kurtulabilmek için kamu diplomasisi ile yeni bir marka yaratmaya çabalamaktadır. Recep Çelik; “Katar’ın Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı çalışmasında özellikle “Katar

Krizi” yaşandıktan sonra ÷lkenin faaliyetlerinin neler olduğunu araştırmıştır.

Son yıllarda ön plana çıkan Dubai emirliği ile Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), uluslararası imaj oluşturma faaliyetleri ile tıpkı Katar gibi tanınmak istemektedir ve o da bu yüzden kamu diplomasisine önem vermektedir. Merve Zengin; “Birleşik Arap Emirlikleri’nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri” başlıklı çalışmasında ÷lkenin küresel itibarının artırılması için ne gibi kamu diplomasisi faaliyetleri yürüttüğünü ortaya koymaya çalışmıştır.

Aslında Arap Baharı ortaya çıkana kadar Suriye de, özellikle oğul Beşar Esad döneminde kamu diplomasisi alanında faaliyetler yapmaktaydı. Hatta Saddam Hüseyin döneminde Irak da petrolünü uluslararası piyasalara çıkartırken, imajına önem vermekteydi ancak 2003 Özgürlük Operasyonu ve Suriye’de Arap Baharı isimli toplumsal hareketlerin bir iç savaşa dönüşmesi, bu iki ÷lkeyi yıllarca süren bir istikrarsızlığa sürüklediği için, kasten bu çalışmanın dışında tutuldu. Irak ve Suriye’de bir gün istikrar sağlanırsa, o ÷lkelerde de uygulanan kamu diplomasisi faaliyetlerini incelemek anlamlı olacaktır.

Bu alışma, uluslararası sistemdeki güçlü aktörlerin etki kapasitelerini arttırmak için hep kamu diplomasisi uyguladıkları ve dünyanın geri kalanının bu alandan haberdar olmadığını sanan bakış açısını reddetmektedir. Küçük devletlerin de kamu diplomasisi uygulayabileceğini göstermek amacıyla ele alınmış olan bu eserin başka bölgesel çalışmalara da örnek olması umulmaktadır. Eserin editörleri olarak biz; Pınar Özden Cankara ve Yavuz Cankara, her biri tez yazma aşamasında oldukları için aslında oldukça yoğun bir tempoda olan ama bir yandan da bu çalışmada yer almayı kabul eden, titizlikle araştırmalarını yürüten ve zamanında teslim eden saygıdeğer ve kıymetli öğrencilerimizin her birine teşekkürü bir borç biliriz. Bu eser, onların ortak çalışmasının bir ürünüdür. Yaklaşık bir yılı geçen eserin hazırlanma sürecinde, üstelik küresel salgın nedeniyle bir de eve

hapsolmuş iken, anne ve babalarına gerekli çalışma ortamı sağlayan Yağız ve Yiğit Cankara'ya sabırları ve destekleri için sonsuz teşekkür ederiz. Bu alışma dahil olmak üzere, yapılan her şey, onların ve onlar gibi Ortadoğulu ocukların hak ettikleri şekilde insan onuruna yaraşan bir hayat sürebilmeleri için...

Son olarak başta kapak ve dizgi aşamaları olmak üzere, eserin yayımlanması aşamasında emeği geçen tüm Efe Akademi çalışanlarına ve Zafer Güngör'e çok teşekkür ederiz.

Bu eser Ortadoğu'da yıllardır çıkan çatışmalarda ve yaşanan savaşlarda hayatlarını kaybeden, insanların adlarını bile bilmedikleri Ortadoğulu ocuklara ithaf olunmaktadır.

Bilecik/2021

**FİLİSTİN'İN
KAMU DİPLOMASİSİ
FAALİYETLERİ**

➤ *Pınar ÖZDEN CANKARA*

-
- Dr. Öğretim Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
 - pinar.cankara@bilecik.edu.tr
 - 0000-0003-3739-4771

GİRİŞ

“Coğrafya kaderdir” demektedir Ibn-i Haldun ve aslında bu söylem belki de en çok Filistin halkını işaret etmektedir. Yirminci yüzyıla kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun kurduğu millet sisteminde yaşamını sürdüren Filistin halkı için sonun başlangıcı bu yüzyılın başı olmuştur. Yüzyıllardır buldukları coğrafya I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ve Fransa öncülüğünde sınırlar çizilerek yeniden formüle edilirken, Filistin halkı hiç düşünülmemiştir. İngiltere Kudüs’ü işgal etmiş ama Filistin halkının geleceğini belirsiz bırakmıştır. Üstelik o sırada iktisadi birikimleri sayesinde İngiltere’de güçlü siyasi bağlar kurabilen Yahudiler, çoktan İngiliz hükümetinden Ortadoğu topraklarında bir devlet kurabilme sözünü almışlardı bile. Filistinliler savaş koşulları nedeniyle güçlükle hayata tutunurken, Yahudiler Kudüs ve etrafında bir devlet inşa etme projelerini adım adım gerçekleştirmeye başlamışlardı. Filistin halkı başına gelenleri ve yurtsuz kalmaya başladıklarını anladıklarında artık çok geçti.

Yahudi tarihi kendi içerisinde kritik eşikler barındırmaktadır. Önce Kudüs’ten çıkartılış, daha sonra Avrupa’dan sürülüş, Anti-Semitizm’in dalga dalga yayılması ve taban bulması nihayetinde ise II. Dünya Savaşı yıllarında soykırıma uğramaları başlıca eşikler arasında yer almaktadır. Yaşanılan travmalar, Yahudilerin on dokuzuncu yüzyıldan beri hedef olarak belirledikleri devlet kurma taleplerini meşrulaştırdı ve kurulan İsrail devleti meşruiyetini anti-semitizm¹ ve Holokost²

¹ Anti-Semitizm kavramı 1879’da Orta Avrupa’da o yıllarda bulunan Yahudi karşıtı kampanyaları tanımlamak maksadıyla Alman Wilhelm Marr tarafından yaratılmıştır. Dinsel ve ırksal açıdan Yahudilere karşı düşmanlık beslemek ve ayrımcılık yapmak anlamına gelmektedir. Aslında Semitizm kavramı bu noktada doğru içerikte kullanılmamaktadır sonuçta başta Araplar olmak üzere Sami ırkından gelen başka halklar da bulunmaktadır ve onlar bu ayrımcılığa maruz kalmamaktadır. Ancak kavram hatalı bir ifade içerirse de Yahudi karşıtlığı anlamında kullanılmaktadır. Bkz.: **Britannica**, “Anti-Semitism”, 21 Nisan 2020,

mağdurluğu üzerine oturttu. Ancak Yahudi toplumu, bu tarihsel serüveninde olumsuz bir imaja sahip olduğunu gördü ve bu nedenle Yahudi imgesini onarmaya yönelik faaliyetler başlattı. Yahudilerin attığı her adım Filistinlilerin de kaderini şekillendirdi. Bu nedenle Filistinlilerin bir kimlik oluşturmalarından, kitle iletişim araçlarını etkili kullanmalarına kadar gerçekleştirdikleri eylemleri anlamlandırmak ancak İsrail'in çabaları ile eşanlı düşünülecek olursa anlamlandırılabilir. Filistinlilere ilişkin genel kanı onların kitle iletişim araçlarını kullanmada geç kaldıklarına ilişkindir ancak aslında bu sav çok da gerçekçi değildir. Aslında Filistinliler on altıncı yüzyılın ortalarında matbaa ile tanışan ve ilk gazetesini 1876'da "El Kudüs El Şerif" ismiyle Türkçe ve Arapça olarak çıkartmayı ve süreç içerisinde Arap toplumları arasında dördüncü güçlü basını kurmayı başarmıştır. Hatta Filistinliler, hem Filistin ulusal kimliğinin inşasında, hem de Yahudiler bölgeye gelip, çatışma çıkarttıkça gazetelerin yani kitle iletişim araçlarının önemini kavramıştır³.

Filistin basını köklü geçmişe sahiptir. Filistinliler I. Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarında 36 gazeteye sahipken, 1919-1948 yılları arasında, yani İngiliz manda rejiminin bir parçası haline geldiklerinde, İngilizlerin uyguladığı sansür ve baskıya rağmen, 241 dergi ve gazete yayımlamaktaydılar⁴. 1960'lara gelindiğinde Filistin'de gazete ve dergilere ek yeni bir iletişim

<https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism>, (Erişim Tarihi: 31.12.2020).

² Holokost yani İbranice HaShoah-Felaket; II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da Adolf Hitler ve Nazi Partisi tarafından sistemli bir şekilde öldürülen altı milyondan fazla Yahudi için kullanılan terimdir. Bkz.: **Jewish Virtual Library**, "The Holocaust Wing", <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-holocaust>, (Erişim Tarihi: 31.12.2020).

³ Uğur Gündüz ve Hanadi H.S. Dwikats, "Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin'de Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya", **International Journal of Cultural and Social Studies**, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 383, 388.

⁴ Gündüz ve Dwikats, a.g.m., s. 388, 390.

aracı doğdu; radyo. Filistin'in Sesi Radyosu (Sawt Felasteen-Voice of Palestine) Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) tarafından kuruldu. Dolayısıyla aslında Filistinliler toprakları Yahudiler tarafından ele geçirildiğinden beri bu duruma karşı fikrinsel mücadele verdikleri yayın organlarına sahiptiler ve bu hususta Yahudilerden geri değildiler. Ancak Filistinlilerin uluslararası basının gündemine negatif yönde etiketlenerek düşmeleri radikal sol grupların eylemleri ile olmuştur.

Filistinli paramiliter örgütler 1970'lerde uluslararası medyanın gündemine uçak kaçırma faaliyetleri ile oturduklarında, mazlum bir halkın haklarını savunan ve özgürlük mücadelesi veren bir örgüt olarak değil, terör faaliyetlerinde bulunan ve bu yüzden güvenilmez, "kötü terörist Araplar" olarak etiketlendiler. Üstüne bir de 1972 Münih Olimpiyatlarında İsraili sporcuların uğradığı saldırı ve hayatlarını kaybetmeleri, meselenin düğüm noktası oldu. Yaser Arafat'ın liderliğini üslendiği FKÖ silahlı mücadeleyi bırakmasa da teröre başvurmanın Filistin halkına bir şey kazandırmadığını ve hatta Filistin imajını olumsuz etkilediğini gördü. Bu dönemde alınan belki de en önemli karar, 1972 yılında FKÖ bazı yayın yapmak amacıyla Vefa Filistin Haber ve Bilgi Ajansı'nın (Wafa-wakalat al-anba' al-Filastiniyya-the Palestinian News and Information Agency News Agency) kurulmasıdır. Bu ajans sonraki yıllarda Filistin Ulusal Yönetimi'nin haber ajansına dönüşecektir⁵.

⁵ Ajans 2005 yılında internet sitesinin Fransızca kısmını açarken, 2009'da İbranice versiyonunu yürürlüğe koymuştur. Bugün hala sitenin İngilizce ve Arapça versiyonunun yanında bu dillerde de yayını bulunmaktadır. Ajans kendisini şu şekilde tanıtmaktadır: "Amacımız Filistin anlatısını hızlı, doğru ve verimli bir şekilde anlatmak!" Ajansın facebook, twitter, instagram hesapları ve youtube kanalı bulunmaktadır. İnternet sitesinde sadece Filistin ile ilgili güncel haberler değil, aynı zamanda Başkan Abbas'ın görüşmelerine, açıklamalarına, FKÖ ile ilgili haberlere, kabineye ilişkin bilgilere, Filistinli tutuklulara, Filistin ile ilgili hazırlanan raporlara ve işgal edilmiş alanlar ile ilgili detaylı açıklamalara yer verilmektedir. Bkz.: <https://english.wafa.ps/>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020). Ajansın sosyal medya hesapları şu şekildedir:

Filistinliler Vefa Haber Ajansı vasıtasıyla olayları kendi bakış açılarıyla aktarmaya başlamıştır. Aynı yıl yapılan bir diğer girişim ise Filistin Radyosu'nun (Radio Palestine) kurulması ve Ahmet Abdel-Rahman tarafından haftalık Filistin Devrimi (felasteen el-thawra) dergisinin çıkartılmasıdır. 1994'e gelindiğinde Oslo Antlaşmalarının verdiği özerklik ile Filistinliler yayın istasyonları açma hakkı da kazanmıştır. Böylelikle Filistinliler bir televizyon kanalı açmış (Palestine TV), Filistin'in Sesi Radyosu yayın kapasitesini arttırmış⁶ ve 1995 yılında Al-Hayat al-Jadida- Yeni Hayat⁷ adında günlük gazete yayınlar olmuştur.

Filistin halkı her ne kadar uluslararası yazılı ve görsel medyada uzun zamandan beri yer alsalar da, mazlum taraf olarak görülmeleri İntifada süreci ile olmuştur. Evleri buldozerler ile yıkılan, yıllarca hak ihlalleri altında yaşanayan ve aile üyeleri tutuklanan Filistinliler, kadın, çocuk demeden hep birlikte sokağa dökülmüştür. Taş atan Filistinli çocuklar ve onları korumaya çalışan annelerin ön planda olduğu bu sivil halk protestosu, İsrail ordusunu köşeye sıkıştırdı. İsrail devletinin bu olaylara müdahalesi orantısız güç kullanımı ile olunca da, FKÖ kadın ve çocuk figürünün uluslararası toplumun dikkatini olumlu yönde çektiğini keşfetti. Böylelikle bu sivil itaatsizlik eylemleri sürece yayıldı ve gerçekten de Filistin imajı tersine döndü. Uluslararası basında artık İsrail askerleri “acımasız-duygusuz” olarak yer aldı. Haber ajanslarına düşen popüler intifada resimlerinden birisi, elinde

<https://www.facebook.com/wafagency/about>,

<https://www.instagram.com/wafa.news.agency>,

https://twitter.com/wafa_ps,

<https://www.youtube.com/channel/UCYvCdX-RomwcpzCsb8hpiFA>.

⁶ **Jewish Virtual Library**, “Israel Society & Culture: History of Radio in Israel”, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-of-radio-in-israel>, (Erişim Tarihi: 05.09.2020).

⁷ Gazetenin bugün online bir versiyonu bulunduğu gibi, facebook ve twitter gibi sosyal medya hesapları ve youtube kanalı bulunmaktadır. Böylelikle bu gazete de dijitalleşmiştir. Ancak gazete sadece Arapça yayın yapmaktadır. Bkz.: <http://www.alhayat-j.com/>

küçük bir taş atan çocuğa namlusunu yönlendirmiş İsrail tankıdır⁸. Tehlikenin nereden geleceğini öngöremeyen İsrail askerleri küçük yaşta çocukları terörist gibi gördükçe, uluslararası toplum dikkatini sivil Filistin halkın yaşam koşullarına verdi. Bu sayede Filistinliler medyayı yönlendirebilir oldu.

2000’li yıllara gelindiğinde Filistin Ulusal Hükümeti, başta Hamas olmak üzere Filistin bazlı diğer örgütler ve sivil toplum kuruluşları uluslararası sistemde küresel güçlerin sıklıkla kullanıldığı bir kavramı keşfetti; bir yumuşak güç kullanımı uzantısı olarak kamu diplomasisi. Bu defa Filistinliler başarılarına geleni dünya kamuoyuna anlatmak için kamu diplomasisinden yararlanır oldular. Yıllarca, İsrail’in yaptığı gibi, sert güç uygulaması ile yani silahlı mücadeleyle seslerini duyurmaya çalışan Filistinliler, Oslo sürecinden beri silahlı direnişi bırakarak, bu defa sadece yumuşak güç kullanımı ile bir kamuoyu algısı yaratmaya odaklandılar⁹.

2019’a gelindiğinde aslında İsrail’in kamu diplomasisi Batılı devletler nezdinde olmasa bile bazı bölge devletleri nezdinde başarı elde etmeye başladı. Arap devletlerinin İsrail’e ilişkin yaptıkları yeni açıklamalar, şovenist ve acımasız olarak etiketlenen İsrail’in imajının Arap hükümetleri nezdinde nasıl düzelmeye başladığına birer kanıt oldu. İsrail, uluslararası bağımsız kuruluşlarca belgelendiği üzere Filistinlilere bunca yıl insan hakları ihlalleri yaptığı halde, Ürdün, Umman, Bahreyn, Sudan, Kuveyt ve hatta Fas ile ilişkilerini geliştirmeye başladı. O halde İsrail, bir zamanlar onu kınayan ve hatta Ürdün ve Mısır örneğinde olduğu gibi onunla savaşıyor Arap ülkelerinin bir kısmı ile olan ilişkilerini düzeltmeyi başarır olmuştur. Bu, İsrail’in kamu

⁸ Fotoğraf için bkz.: **MepaNews**, “İntifada: Filistin’in Ayaklanmalar İle Şekillenen Tarihi”, 27 Ekim 2020, <https://www.mepanews.com/intifada-filistin-in-ayaklanmalar-ile-sekillenen-tarihi-40639h.htm>, (Erişim Tarihi: 06.09.2020).

⁹ Bu söylem elbette FKÖ için geçerlidir. Bu dönemde yeni kurulmuş olan ve hızla örgütlenmesini tamamlayan Hamas değil silahlı direnişi bırakmak, İsrail’in varlığını zaten toptan reddetmektedir.

diplomasisinde doğru araçlar kullanmaya başlayarak bölge ülkeleri nezdinde başarılı olmaya başladığı halde, Filistin'in o kadar da etkili olmadığını göstermektedir.

İsrail'in son yıllarda ilişkilerini düzelttiği ülkeler arasında Umman, Bahreyn ve Sudan yer almaktadır. Örneğin, 1994'de o dönem Başbakan olan İzak Rabin'i ülkesinde ağırlayarak, İsraili diplomatları ülkeye davet eden ilk körfez ülkesi olan Umman, 2018 yılında Sultan Kabus bin Said'in Başbakan Netanyahu'yu davet etmesi ve başbakanın da Umman'a resmi ziyarette bulunması ile gündeme oturmuştur¹⁰. Umman aslında Başbakan Netanyahu'nun ziyaretinden kısa bir süre önce bir başka önemli eylemde daha bulunmuştu. Dışişleri Bakanı Yusuf bin Alevi, Şubat 2018'de Filistin'e ilk resmi ziyaretini yaptıktan sonra İsrail'e de gayri-resmi ziyarette bulunmuş, bu gidişi medyaya El Aksa Camii'ne yapılan bir ziyaretmiş gibi yansıtılmıştır. Üstelik bu ziyaretlerde Umman, Filistin-İsrail barışı için temaslarda bulunmuştur¹¹. 2020 yılında Sultan Kabus bin Said hayatını kaybedince, Başbakan Netanyahu onun için "İnanılmaz bir lider" ifadesini kullanmıştır¹².

Umman'ın dışında İsrail yanlısı tutum benimseyen bir diğer ülke Bahreyn'dir. 2017 yılında Arap Ligi İsrail'i boykot kararı almışken, Bahreyn Kralı Hamed bin İsa el-Halife, ülkesinin diplomatik ilişkileri bulunmamasına rağmen, vatandaşlarına

¹⁰ **Al Jazeera**, "Israel's Netanyahu Meets Sultan Qaboos in Surprise Oman Trip", 26 Ekim 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/26/israels-netanyahu-meets-sultan-qaboos-in-surprise-oman-trip>, (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

¹¹ Amatzia Baram, "Why the Sultan of Oman Invited Netanyahu", **Haaretz**, 14 Kasım 2018, <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-why-the-sultan-of-oman-invited-netanyahu-1.6653502>, (Erişim Tarihi: 23.10.2020).

¹² Toi Staff, "Netanyahu Hails Oman's 'incredible leader' Qaboos, Welcomes Successor", **Times of Israel**, 11 Ocak 2020, <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-hails-omans-incredible-leader-qaboos-welcomes-successor/>, (Erişim Tarihi: 20.10.2020).

İsrail'i ziyaret edebileceklerini söylemiştir¹³. Bahreyn Dışişleri Bakanı Şeyh Halid bin Ahmed ise¹⁴; "İsrail'in kendisini İran saldırganlığına karşı savunma hakkı olduğunu" söylerken, 15 Eylül 2020'de İsrail ile Bahreyn arasında ilişkileri normalleştirme anlaşması imzalandıktan sonra Bahreyn Dışişleri Bakanı Abdullatif bin Raşid ez-Zeyyani, İsrail'e ilk ziyareti gerçekleştirmiştir¹⁵.

Sudan Yatırım Bakanı "İsrail'in ahlaki özelliklerine övgü ile vurgu yapmış ve bu ülke ile ortaklık yapılabileceklerini" söylemiştir. Kuveyt televizyon kanalı olan al Rai'de yazar Abdullah al-Hadlaq¹⁶: "İsrail ile neden barış içinde yaşamayalım ve onunla işbirliği yapmayalım?" diyerek, Müslüman dünyasında oluşan İsrail yanlısı tutuma bir yenisini daha eklemiştir. İsrail son yıllarda başta Arap devletleri olmak üzere Müslüman dünyasında işbirliği yapılabilir bir ülke olarak kabul görmeye başlamıştır. O halde bu noktada ön plana çıkan sorular şunlardır; Filistin sorunu bu ülkeler nezdinde önemini mi yitirmiştir ve neden Filistinliler bugün hala zorlu yaşam koşullarında hayatta kalma mücadelesi verirlerken, Müslüman dünyası İsrail ile işbirliğine odaklanmaktadır? Filistin'in geri plana düştüğü şey, kamu diplomasisini yeterince kullanamamak yani kamusal bilinci canlı tutamamak mıdır? Filistin gün geçtikçe Müslüman dünyasındaki müttefiklerini daha çok yitirmeye mi başlayacaktır?

Bu çalışmanın amacı; İsrail devleti bir algı yaratmada ve kendi lehine bir kamuoyu oluşturmada kamu diplomasisinden

¹³ Tom Tugend, "Bahrain King Denounces Arab Boycott of Israel, Says Countrymen May Visit", **The Jerusalem Post**, 17 Eylül 2017, <https://www.jpost.com/middle-east/bahrain-king-denounces-arab-boycott-of-israel-says-countrymen-may-visit-505308>, (Erişim Tarihi: 25.10.2020).

¹⁴ Joseph Braude, **Reclamation A Cultural Policy For Arab-Israeli Partnership**, The Washington Institute for Near East Policy, Washington, 2019, s. 7.

¹⁵ Mustafa Deveci, "Bahreyn Dışişleri Bakanı İsrail'de", **Anadolu Ajansı**, 18 Kasım 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bahreyn-disisleri-bakani-israilde/2047726>, (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

¹⁶ Braude, a.g.m., s. 7.

yararlanırken ve başarılı olmaya başlamışken, aslında Filistin tarafının da yıllardır aynı hamleyi yapmaya çalıştığını ortaya koymaktır. Çalışma, uzun yıllardır hem Filistinli örgütlerin, hem de devlet kurumlarının kitle iletişim araçlarını kullanarak seslerini duyurmaya çalıştıklarını ve 2000'li yıllardan itibaren de sosyal medya platformları üzerinden kamu diplomasisi uygulamaya çalıştıklarını öne sürmektedir.

1. FİLİSTİNLİLERİN 1950'LERDE MEDYANIN GÜCÜNÜ KEŞFİ: FİLİSTİN'İN SESİ RADYOSU, VEFA HABER AJANSI, FİLİSTİN DEVRİMİ DERGİSİ

*Sadece seyret. Yeterince yüksek
sesle, yeterince güçlü söylersem,
Filistin'i müzikte yaratabiliriz!*

*Kemal Halil-Filistin Toprak
Günü-2004¹⁷*

Filistinliler çok erken bir dönemde kitle iletişim araçlarının gücünü anlamışlardı. Bu yüzden Filistin, Arap devletleri arasında yazılı basına sahip olan beşinci ülkeydi. İşgal yıllarında İngiliz makamları, Yafa'dan yayınlanan Yakın Doğu Yayın İstasyonunu işletmekteydi ve 1936'da İngiliz radyosunun bir tür Arapça bölümü olan "Huna al-Quds" ilk Filistin radyosu olarak Kudüs'te kuruldu ancak 1948'de kapatıldı. 1948 sonrası Filistin medyası için de bir "Nakba-Büyük Felaket" olarak görülmeye başlandı. Bu andan itibaren siyasal partilerin ya da siyasal duruşu olan örgütlerin yönelttiği yeni bir medya modeli doğdu. Batı Şeria ve Gazze'deki örgütler medyayı kendi

¹⁷ David A. McDonald, **My Voice Is My Weapon: Music, Nationalism and Poetics of Palestinian Resistance**, Durham and London: Duke University Press, 2013, s. 17.

duruşlarını yayınlamak ve Filistin halkına ulaşmakta bir araç olarak kullanır oldu¹⁸.

1948 Savaşı'nda alınan yenilgi ve Filistinlilerin mülteci konumuna düşmeleriyle birlikte Gazze Şeridi'nde ve Ürdün'de faaliyet gösteren Filistin gazeteleri ve Arap basını kaybedilen topraklara duyulan özlemi dile getiren şiirler ve mektuplar yayınlarken, Filistin halkı arasında kolektif bir bilinç oluşturmaya çalıştı. Hatta en çok göçmenlerin duyguları yansıtılır oldu. Örneğin 1952 yılında Gazze'de çıkartılan al-Raqib isimli gazetede, bir Filistinli mültecinin Hayfa ile ilgili olarak yazdığı şu mektup yayınladı¹⁹:

“Hafızamın kanatlarında güzel diyarlara, çocuk olarak büyüdüğüm ülkeye ulaşıyorum. Sevdiğim huzurlu Hayfa'yı hatırlıyorum. Sevgi dolu güzel gelinleri hatırlıyorum. Komşu ülkelerden gelen sandıklar dolusu satılık eşyanın olduğu sokakları hatırlıyorum. Güzel sokakları ve yüksek binaları hatırlıyorum. Tüm bunları, bu uzak harika hatırlardan kalbim eriyinceye dek hatırlıyorum.”

1959 yılında El Fetih Örgütü Beyrut'ta lisansı olmasa da ilk halka açık gazete olan Filastinuna'yı (Filistin) yayınladı. Beş yıl boyunca düzenli olarak yayınlanan bu gazete, El Fetih'in sözcülüğü vazifesini gördü. Gazete örgütün ideolojisini yaymada bir araç olarak kullanıldı. Gazetenin içeriği dağılmış konumdaki Filistinlileri birleştirmek ve onları silahlı mücadelede bulunmaya organize etmek ile ilgiliydi. Gazetede dünyanın başka yerlerinde yaşanan sömürge sonrası bağımsızlık mücadeleleri ve gerilla hareketleri ile ilgili de haberler yapılarak bir kamuoyu

¹⁸ **The Arab-European Association for Media and Communication Researchers**, “The Palestinian Media System”, <http://www.areacore.org/palestine-the-palestinian-media-system-script-en/>, (Erişim Tarihi: 22.11.2020).

¹⁹ Moshe Shemesh, “The Palestinian Society in the Wake of the 1948 War: From Social Fragmentation to Consolidation”, **Israel Studies**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2004, s. 92.

oluşturulmaya çalışıldı. El Fetih'in kurucularından Halid El-Hassan'ın gazete ile ilgili şu sözleri bu yayının örgüt için taşıdığı değeri gözler önüne sermektedir²⁰: “Kuveyt'teki bizler Filastinuna adlı gazeteye sahip olmayı başaran tek örgüttük. Bu gazete aracılığı ile diğerlerinden önce tanındık. Bu sayede FKÖ'nün çekirdeği olduk. Sonra birbirimizi tanımayı başardık ve 1962'de Kuveyt'te bir konferans yapabildik ve tüm dünya El-Fetih'de birleşti.” El-Hassan'ın dediği gibi, gazete El Fetih'in tanınmasına ve diğer Filistinli gruplardan önce ön plana çıkmasına katkı sunmuştur.

Dolayısıyla Filistinliler, aslında tıpkı Yahudilerin yaptığı gibi, başından beri hikâyelerini duyurmaları gerektiğini biliyorlardı. Tek sorun daha çok sayıda kişiye ulaşmaktı. Bu dönemde gazetelerden başka önemli bir diğer kitle iletişim aracı olarak radyo bulunmaktaydı ve bu aygıt Filistin halkının durumunu daha uzak mesafelere de ulaştırabilirdi. Filistinlilerin radyo programları ile tanışması Mısır'ın efsanevi lideri Cemal Abdülnasır döneminde oldu. Arap milliyetçiliği ülküsü besleyen ve Ortadoğu'nun liderliğine soyunan Cumhurbaşkanı Nasır için Filistin sorunu öncelikli bir meseleydi ve bu yüzden Mısır'ın siyasetini tüm Araplara yaymada büyük işlev gören Kahire radyosunda 1954 yılından itibaren Filistin Servisi bölümü yayına başladı. Kısa dalga yayın ile günde 15 dakika yapılan programlar, Kahire radyosu personeli tarafından yürütülmekte ve Filistinli konuklara yer verilmekteydi. 1960'larda Kahire radyosu Filistin servisinin yayın kapasitesini genişletmeye başladı. Yayınlar kısa ve orta dalga frekanslar şeklinde yapılırken, programların süresi de arttırıldı. Artık sabahları iki saat ve öğleden sonra otuz dakika yayın yapılır oldu. Kahire radyosu bir örnek oluşturdu ve 1962'de Irak günlük 15 dakika “Filistin Programı” yayınlarken, 1964'de

²⁰ Dina Matar, “PLO Cultural Activism: Mediating Liberation Aestheticsin Revolutionary Contexts”, **Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East**, Cilt: 38, Sayı: 2, 2018, s. 359.

Suriye günlük 45 dakika “Filistin Radyo Programı” yapmaya başladı²¹.

1963’e gelindiğinde Cemal Abdul Nasır liderliğindeki Mısır, gittikçe bir aktör haline gelen Gazze’deki Filistinliler ile temas kurdu ve bir radyo servisi kurulması için ortak çalışmalar yapılmaya başlandı. Yaklaşık bir yıl sonra FKÖ ile Mısır, Kudüs’te Siyonizm propagandası ile mücadele etmek amacıyla Ortadoğu’nun en güçlü radyo istasyonunu kurmak için görüşmeler ve pazarlıklar yaptıysa da, Kudüs’te bunu yapmak zordu ve başaramadılar. Mart 1965’de FKÖ kendi radyo kanalını kurmaya karar verdi. Kurulan Filistin’in Sesi radyosunun amacı; hem İsrail işgali altında, hem de komşu Arap ülkelerinde bulunan mülteci kamplarında yaşayan Filistinlilere, Filistin devriminin ilkelerini anlatmak oldu. Bir yandan da hedeflenen İsrail vatandaşı olan Yahudi topluluğa ulaşmak ve onların hükümet politikalarına karşı desteklerini almak²².

Filistin’in Sesi radyosu Kudüs’te kurulamamışsa da, başlangıçta yayınlarını Kahire’den yapmıştır. Karameh Savaşı’nda Yaser Arafat üstün başarılar gösterince de Mısır Cumhurbaşkanı Nasır, El-Fetih örgütünün 11 Mayıs 1968’de Kahire’de bu defa “Fırtınanın Sesi” (Voice of al-Assifa) radyosunu kurmasına ses çıkartmamıştır. Fakat 1967 Savaşı’nda Mısır’ın aldığı yenilgi ve sonrasında Cumhurbaşkanı Nasır’ın BM Güvenlik Konseyi’nin 242 sayılı kararını ve ABD destekli Roger Planı’nı kabul etmesi, Mısır ile Yaser Arafat’ın arasının açılmasına yol açmıştır. El Fetih örgütü Cumhurbaşkanı Nasır’ı eleştirmeye başlamış, Fırtınanın Sesi radyosunda yayınlanan şarkılar bilinçaltı mesajlarla dolu olmuştur. Radyoda yayınlanan şarkılardan birinde “Dostum benden vazgeçme” denilirken, Mısırlı şarkı sözü yazarı Muhammed Abdul Vahab’ın; “Seni altın için satmadım ama sen beni bir hiç uğruna sattın” şeklindeki şarkısına yer verilerek, zaten

²¹ Donald R. Browne, “The Voices of Palestine: A Broadcasting House Divided”, **Middle East Journal**, Cilt: 29, Sayı: 2, 1975, ss. 134-135.

²² Browne, a.g.m., ss. 134-135.

siyasal amaçlarla kurulan radyo, tam bir kamu diplomasisi aracına dönüşmüştür. Hem Fırtınanın Sesi, hem de Filistin'in Sesi radyolarından Cumhurbaşkanı Nasır karşıtı söylemler yayımlandıkça, Mısır bu iki radyoyu da susturmaya çalışmıştır²³. Artık şiirler ve şarkı sözleri Filistin'de toplumsal hafızanın oluşturulmasında ve Filistin kimliği inşasında önemli birer faktör haline gelmiştir.

Filistin davasının tüm Arap toplumlarını etkilediği bu yıllarda radyolarda yayınlanan şarkıların sözleri ve Filistin şiirlerinin konusu hep Filistin davası olmuştur. Şiir ve şarkı sözlerinin içeriği; geri dönüş (al-'awda), silahlı mücadele (kifah musallah), zafer oluncaya kadar devrim (thawra hatta al-nasr) ve sabır (sumud) kelimeleri ile yüküdür. 1965 yılında Fırtınanın Sesi radyosunda yayınlanan basın bildirisinde işgal edilmiş Filistin topraklarında yapılacak silahlı mücadelenin Büyük Devrimin devamı olacağı belirtilmiş ve ihtilallerin yeni bir dil, şiirsel biçim oluşturacağı ifade edilmiştir²⁴. Arap medyası Filistinli mültecilere evlerine geri dönme vaadi dolu yayınlar yapar olmuştur. Radyo programları “Döneceğiz” (innana ‘a-idun) diyerek bitirilmeye başlanmıştır. Mülteci kamplarında Filistin şehirlerinin ve köylerinin resimlerine, ders kitaplarında “Geri döneceğiz” mesajlarının sıklıkla kullanıldığı metinlere ve ev resimlerine yer verilerek kolektif şuur oluşturulmaya çalışılmıştır²⁵.

Ulusal şair Raşid Hüseyin “Benim Filistin'im” şiirinde Filistin halkının içinde bulunduğu duyguları dizeye dökmüş, bu

²³ Mehmood Hussain, “The Palestine Liberation Movement and Arab Regimes: The Great Betrayal”, **Economic and Political Weekly**, Cilt: 8, Sayı: 45, 1973, s. 2027.

²⁴ Rasha Salti, “From Resistance and Bearing Witness to the Power of the Fantastical Icons and Symbols in Palestinian Poetry and Cinema”, **Third Text**, Cilt:24, Sayı:1, s. 42.

²⁵ Shemesh, a.g.m., s. 91.

şiiir daha sonra bestelenerek, şarkı haline gelmiştir. Şiiirin sözleri şu şekildedir²⁶:

Benim Filistin'im
Benim Filistin'im
Ben ölümle canlanacak olanım.
Gün ışığııı seçen benim
Öleceğim ama ölümüm beni hayata geri getirecek,
Filistin'im, Filistin'im.
Ruhumu avucumda taşıyacağım.
Ve onu ölümün derinliklerine at
Hayatım arkadaşlarımı sevindirecek
Ama ölümüm düşmanları kızdıracak
Toprağımı alacağım
Ve El-Aksa Camii için
Hayatımı ve yıllarımı vereceğim.
Öleceğim ve ölümüm beni hayata geri getirecek...

Görüldüğü üzere Raşid Hüseyin'in şiiiri de geri dönüş temalıdır. Öte yandan Lübnan'ın efsanevi şarkıcısı Feyruz, Filistin meselesine yer veren çok sayıda şarkı söylemiştir. Feyruz'un söylediği Filistin şarkılarının temasını toprak kaybı ve topraklarına geri dönme meselesi oluşturmuştur. Feyruz'un 1960'larda söylediği en ünlü şarkı olan "Kılıçlarınızı Çekin-Draw Your Swords" şarkısının sözleri şu şekildedir²⁷:

Kılıçlarını çek ve trompet çal!
Şimdi, şimdi ve yarın değil.
Dönüş çanlarımız çalacak
Seni asla unutmayacağım Filistin
Ve toprakların beni çekiyor, beni çekiyorlar
Senin gölgenin altındayım Nasrin
Ben bir çiçeğim, dikenim ve gülüm

²⁶ Oren Yiftachel, *Ethnocracy: Land and Identity Politics in Israel/Palestine*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006, s. 62.

²⁷ Yiftachel, a.g.e., s. 63.

Vuracağız, duvarları yıkacağız!
Defne yaprağını alacağız.
Ve aileleri evlerine döndürün.
Ateşi ateşle siliyorum.
Trompetler yüksek sesle çalacak.
Çanlar çalacak,
Kurtarıcıların fırtınalı kanı için.

1967 yılında yapılan Altı Gün Savaşları'na kadar Filistin şarkıları, mülteci kamplarındaki Filistinlileri ve topraklara kavuşmayı konu edinirken, bu savaşın ardından İsrail yönetimi altında yaşamak zorunda kalan Filistinli sayısı arttığı için, onların durumları ve acıları da şarkılara konu olmaya başlamıştır. Örneğin Feyruz “Eski Kudüs Sokakları-Shawari 'al-Quds al-' Atiqah” şarkısında “salami lakum, ya ahl al-ard al-muhtallah” diyerek, işgal edilmiş topraklarda yaşayan Filistinlilere selam göndermekteydi²⁸. Feyruz “Ey Ahşap Köprü-Ya Jisran Khashabiyyan” ve “Dönüş Köprüsü-Jisr al-Awda” şarkılarında ise İsrail askerlerinin Ürdün nehrine sürüklediği Filistinlilerin yıkık dökük köprü üzerindeki hallerinden bahsederek, onların o acı dolu sürgünlerini şarkılarında ölümsüz kıldı. “Jisr al-'Avda” isimli bir başka şarkısında Feyruz, henüz 20 yaşındayken topraklarını kurtarmak için eline silah alan sürgünde bir Filistinli çocuğu anlattı. Feyruz'un dışında Filistin meselesi ile ilgili şarkı söyleyen bir başka diva Mısır'ın efsanevi ses sanatçısı Ümmü Gülsüm oldu. Çok sayıda devrim şarkısı söyleyen Ümmü Gülsüm, Filistin için tek bir şarkı söylemiş ve onda da “Şimdi Kendime Bir Tüfek Aldım-Asbaha al-Ana 'indi Bunduqıyyah” diyerek, 1969 yılında bu mücadeleye katılma isteğini dile getirmiştir. Suriyeli şair Nizar Qabbani'nin sözlerini yazdığı ve Abdul Vahab'ın besteleyerek Ümmü Gülsüm'ün söylediği tek Filistin şarkısının sözleri şu şekildedir²⁹:

Şimdi bir tüfeğim var, Filistin'e, yanına götür beni

²⁸ Joseph Massad, “Liberating Songs: Palestine Put to Music”, **Journal of Palestine Studies**, Cilt: 32, Sayı: 3, 2003, s. 28.

²⁹ Massad, a.g.m., s. 28.

Magdalene'nin yüzü gibi üzgün olan tepelere
Yeşil kubbelere ve peygamberlik taşlarına...
Devrimcilerle beraberim.
Devrimcilerdenim.
Tüfeğimi taşıdığım günden beri,
Filistin sadece birkaç metre uzakta oldu.
Ey Kudüs'te, El Halil'deki devrimciler!
Bisan'da, Ürdün Vadisi'nde, Beytüllahim'de,
Ey nerede özgür adamlar olursanız olun,
İlerleyin, ilerleyin Filistin'e,
Çünkü Filistin'e giden tek bir yol var,
Ve o yol bir silahın namlusundan geçer!

Görüldüğü üzere bu dönemde Filistin'de ulusal kimliğin inşası için edebiyatta, şiirde ve siyasal söylemlerde devamlı kültürel bir kod olarak şu ifadeler kullanılmaya özen gösterilmiştir: özgürlük savaçısı (al-fida'i), köy (al-balad), çiftçi (al-falah), ülke (al-ard), zeytin ağacı (al-zayt), vatan (al-watten). Ulusal özgürlük ve bağımsızlığın tesisi için bu kelimeler üzerinden bir kamuoyu yaratılmaya çalışılmıştır³⁰.

1967 Savaşı sonrasında Filistinliler, Filistin toprakları dışında da medya faaliyeti yürütmek zorunda kaldılar. Genellikle Filistin diasporası aracılığı ile diğer Arap devletlerinde radyo faaliyetleri başladıysa da, Kıbrıs, Londra ve Paris'te de yayın yapan Filistin gazeteleri oldu. Süreç içerisinde gittikçe sayıları artan ve siyasal açıdan bilinçlenen Filistinli mültecileri ve örgüt mensuplarını kendilerine bir tehlike olarak görmeye başlayan Ürdün, Suriye ve Libya Filistin gazetelerini kapatmaya başladığı için aslında Filistin yazılı medyası Batılı devletlerde daha çok dikkat çeker hale geldi. Ancak FKÖ'nün radyoyu kullanmaya başlaması Arap dünyasında ilgi görür oldu. Raji Sahyoun radyo programları vasıtasıyla Filistin kimliğinin benimsenmesi için yoğun çaba harcadı. Bu esnada Sahyoun, Filistinli yazarlar, gazeteciler ve aktör ile aktrislerle programlarında yer verdiği

³⁰ Yiftachel, a.g.e., s. 63.

ölçüde ulusal şarkılar da çalarak, Filistinlilerin kimliklerini unutmamalarını sağlamaya çalıştı. Filistinli şair Hisham Rashid de programlara konuk olanlar arasındaydı. Filistin'in Sesi radyosu başarılı oldukça, diğer Filistinli fraksiyonlar da radyo istasyonları açmaya başladı. Filistin Devriminin Sesi Radyosu (Sawt al thawra al felasteeniya) ve Fetih'in Sesi Radyosu (Sawt Fatah) Bağdat, Şam, Kahire ve Cezayir'de yayın yapmaya başladı³¹.

1972'ye gelindiğinde sürgündeki Filistin Ulusal Konseyi Beyrut'ta bir ulusal haber ajansı kurma kararı aldı. Görsel imajın öneminin farkında olan FKÖ, fotoğraflarla Filistin devrimini yayabilmek için bu haber ajansını kullanmak gerektiğini düşündü³². Konseyde yanı zamanda farklı fraksiyonlardaki medya kuruluşlarının "Filistin Medya Kuruluşu" altında birleştirilmesi kararı da alındı. Nisan 1972'de FKÖ Yürütme Komitesi, Filistinliler için resmi haber ajansı kurma kararı aldı; Vefa (Wafa). Bu ajansın kuruluş amacı; Filistinliler ile ilgili gelişmelere ve özellikle de Filistinli liderlerin askeri açıklamaları hakkında resmi haberlere yer vermektir. Ajans zamanla farklı türden yayınlar da çıkartmaya başladı. Örneğin Ahmet Abdül-Rahman, Filistin Devrimi (felasteen el-thawra) adında haftalık bir dergi yayınlamaya başladı. Bir sonraki adım olarak da Filistin devriminin tarihsel hafızasını oluşturmak için FKÖ tarafından Filistin Sinema Kuruluşu ve fotoğraf departmanı kuruldu. Filistin medya organları, Filistin'in Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü'nde ilk defa temsili gibi, FKÖ'nün, dolayısıyla Filistin devriminin başarılarını kitlelere gösterir oldu. Böylelikle Filistin toplumu, her nerede yaşıyorlarsa, direnmeleri gerektiği konusunda bilinçlenmeye başladı³³.

³¹ Wael Abdelal, **Hamas and the Media: Politics and Strategy**, New York, Routledge, 2016, s. 36.

³² Doreen Mende, "Solidarity in Struggle: Photography on the Threshold Between Revolution and Humanitarian Violence", **Jerusalem Quarterly**, Sayı: 67, s. 35.

³³ Abdelal, a.g.e., s. 37. Bu arada 20 Mart 2008'de Cumhurbaşkanı Mahmut Abbas Devlet Enformasyon Servisi ile Filistin Haber Ajansı'nı

İlk baskısını Beyrut'ta 28 Haziran 1972'de yapan Filistin Devrimi dergisinin editörlüğünü 1973'de hayatını kaybedene kadar Kemal Nasır yaptı. 1970'lerde dergi Arap ülkelerinde halka açık mekanlarda dağıtılabılırken, işgal edilmiş Filistin topraklarına gizlice sokuldu. Bunun nedeni İsrail askerlerinin yasaklı olan bu dergiyi taşıyan bir Filistinliyi gördüğünde tutuklamasaydı. FKÖ, 1982'de Lübnan İç Savaşı esnasında yaşananlar nedeniyle Beyrut'tan çekilmek zorunda kalınca, dergi merkezini Kıbrıs-Lefkoşa'ya taşımak zorunda kaldı. Son sayısı ise 17 Temmuz 1994'te çıkartıldı³⁴.

2. UÇAK KAÇIRMADAN İNTİFADAYA FİLİSTİNLİLERİN ULUSLARARASI TOPLUMUN DİKKATİNİ ÇEKME GİRİŞİMLERİ

1967 Savaşı'nı kazanmanın ve topraklarını iki katı olacak şekilde genişletebilmenin verdiği özgüvenle İsrail, bundan sonraki süreçte Filistin kimliğini hedef aldı. Hazırda Filistinliler mülteci konumuna düşmüş iken, İsrail onların ortak kimlik algısını yok ederek ve tarihsel söylemlerini hedef alarak, bağımsız Filistin devleti ülküsünü yıkmaya ve çürütmeye çalıştı. 1969 yılında Washington Post ve Sunday Times'a verdiği röportajda İsrail'in ilk kadın Başbakanı Golda Meir şu sözleri söylerken, tam olarak

Vefa Haber Ajansı altında birleştirdi. Bkz.: **Wafa Agency**, "About Us", <https://english.wafa.ps/Home/AboutUs>, (Erişim Tarihi: 14.12.2020). Böylelikle Vefa Haber Ajansı bir başkanlık kararnamesi ile bir kamu kurumu haline geldi. Ajans bugün İngilizce, Arapça, Fransızca ve İbranice yayınlar yapmaktadır. Bkz.: <https://meppi.me/organization/wafa-palestine-news-and-information-agency/>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).

³⁴ **Yasser Arafat Museum**, "Palestine Revolution Magazine -Filastin Al-Thawra", <https://yam.ps/page-12218-en.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2020). Derginin dijital ortamda hazırlanmış bazı kopyalarını incelemek için bkz.: **The Palestinian Museum Digital Archive**, "Filastin Al-Thawra", <https://palarchive.org/browse>, (Erişim Tarihi: 03.10.2020).

bu amaca hizmet etmekteydi³⁵: “Filistinli diye bir şey yoktur. Ne zaman bağımsız Filistin devletinde bir Filistin halkı olmuştur? Sanki Filistin’de kendisini Filistin halkı olarak gören Filistinliler vardı da biz buraya geldik ve onları dışarı atarak ülkelerini onlardan aldık. Onlar hiç var olmadı.” Benzer bir söylemi 1977 yılında o dönem Başbakan olan Menahem Begin de söyledi. Bir gazeteciye verdiği röportajda Başbakan Begin³⁶: “İbranicede Filistin diye bir kelime yoktur. Bu terim bir jargonudur.” dedi.

Başbakan Meir ve Begin’in etnik Filistin kimliğini reddederken, Filistinliler kendilerini kimliksel kod açısından sadece etnik kimlikle özdeşleştirmiyor ve o dönem dinsel kimlikleri ile birlikte harmanlıyorlardı. 1968’de son şekli verilen Filistin Milli Misakı incelendiğinde Filistinlilerin kendilerini “Biz Filistinli Arap halk” şeklinde ifade ettikleri ve aynı zamanda Filistin’i ise şu şekilde tanımladıkları görülmektedir³⁷: “Filistin, geri kalan Arap ülkeleri ile güçlü yurttaşlık-millî bağları olan ve birlikte büyük Arap vatanını oluşturdukları bir Arap anavatanıdır.” Filistinliler kendilerini bu yıllarda Müslüman ve Arap olarak kodlamaktadır. Öte yandan Filistinliler ve İsraililer kendi tarihsel hikayeleri üzerinden ulus-devlet yaratmaya çalışırken, hangimiz daha önce buradaydık tartışmasının da içerisinde girmişlerdir³⁸. Bu yüzden de Filistinliler kimliklerinin tehdit altında olduğunu anladıkları için kültürlerini yaşatmaya ve dağınık haldeki

³⁵ Alasdair Soussi, “The Mixed Legacy of Golda Meir, Israel’s First Female PM”, **Aljazeera**, 18 Mart 2019, <https://www.aljazeera.com/features/2019/3/18/the-mixed-legacy-of-golda-meir-israels-first-female-pm>, (Erişim Tarihi: 14.09.2020).

³⁶ Seth Tillman, “Israel and Palestinian Nationalism”, **Journal of Palestine Studies**, Cilt: 9, Sayı: 1, 1979, s. 50.

³⁷ Pınar Özden Cankara ve Yavuz Cankara, “Ürdün-Mısır-Suriye Kıskaçında Filistin Yazgısı: Yahudi Toplumu İle Savaşlar Ve Kaybedilen Anavatan”, (Ed.) Pınar Özden Cankara ve Yavuz Cankara, **Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Filistin Politikaları**, İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2019, s. 189.

³⁸ Dalal Iriqat, “Palestinian Nation Branding via Public Diplomacy”, **International Relations and Diplomacy**, Cilt: 7, Sayı: 5, s. 213.

Filistinlilere şiirler, şarkılar ve dergiler üzerinden umut aşılama çalışmışlardır. Ancak bir noktadan sonra bu, artık sadece kimlik mücadelesi değil, silahlı mücadeleye dönüşmüştür.

1970’li yıllarda paramiliter Filistinli örgütler dünyaya seslerini duyurabilmelerinin ve mücadelelerine destek bulabilmenin yolunu terör faaliyetlerinde bulunmakta gördü. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (Palestinian Front for the Liberation of Palestine-PFLP-FHKC) üyeleri Havaalanı Devrimi Operasyonu’nu (Operation Revolution Airport-(amaliyyat matâr al-thawra) yürürlüğe koyarak, 6 Eylül 1970’de Avrupa havaalanlarından kalkış yapan ve New York’a gitmekte olan üç uçağa bindi ve kaçırdı³⁹. Uçağı kaçırılanlar arasında Leyla Halid ve Nikaragualı eşi Patrick Arguello da vardı. Uçakta çıkan arbedede Patrich Arguello hayatını kaybetti ve uçak İngiltere’ye zorunlu iniş yaptığında Leyla Halid tutuklandı. Aslında hedef dört uçağın kaçırılmasıydı ancak bir tanesi başarısız olmuş oldu. Kaçırılan diğer uçaklar teröristlerin kontrolü altına alındı. İki tanesi Ürdün’e yönlendirildi ancak kaçırılan üçüncü uçak Boeing 747 tipi olduğundan ve Ürdün’deki havaalanına indirmek için çok büyük olduğu düşünüldüğünden Mısır’a yönlendirildi ve Kahire’ye gelince alanda patlatıldı. Üç gün sonra yeniden bir uçak kaçırıldı ve o da devrim sahasına indirildi⁴⁰.

Örgüt mensupların uçak kaçırmada ilk amaçları başta İngiltere’deki Leyla Halid olmak üzere, İsrail’de ve çeşitli Avrupa devletlerinde tutuklu bulunan Filistinlileri kurtarmak için uçaktaki rehinelere kullanmaktı. Üç uçak artık Ürdün’deki Dawson’s Field adlı boş çöl hava pistindeydi ve burada derin pazarlıklar yürütüldü. Rehinerler günlerce tutuldu ve uluslararası basın mensupları alana

³⁹ **Public Broadcasting Service**, “1970 Hijackings”,

<https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/hijacked-1970-hijackings/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020).

⁴⁰ Alex Hobson, “Creating a World Stage: Revolution Airport and the Illusion of Power”, **The International History Review**, Cilt: 42, Sayı: 5, 2020, s. 931.

davet edildi⁴¹. Gazetecilere rehinelere hakkında FHKC Sözcüsü Bassam Ebu Şerif bilgi verdi. Hatta bu nedenle Bassam Ebu Şerif “terörün yüzü ve en kötü şöhretli terörist” olarak etiketlendi⁴². Bu olayla birlikte Bassam Ebu Şerif, FHKC'nin Propaganda Bakanı'na dönüştü⁴³. Rehinelere ile Filistinli tutuklar arasında değiş tokuş yapıldıktan sonra örgüt mensupları uçakları teslim etmeye istemediler ve buldukları yerde patlattılar⁴⁴. Filistinli grupların bağımsız Filistin devleti için uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeleri böyle başladı. Terör, bir halkın sesini duyurmada araç olarak kullanıldı. Böylelikle Filistinli devlet dışı aktörlerin küresel takipçiler ile buluşması ve güç gösterisinde bulunmaları süreci başladı. Ancak burada yaşananlar FHKC'nin düşündüklerinin aksine “Araplar kötüdür” şeklinde bir ön yargı oluşturdu. Dahası FHKC uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışırken yaptıkları bu eylemin sivil Filistin halkına yansıyan etkileri de oldu. Zaten ülkesinde bulunan Filistinli gerilla örgütlerinin faaliyetlerinden rahatsız olan ve 7 Haziran 1970'de Zerka Filistin mülteci kampına silahlı kuvvetle müdahale ederek kampı boşaltan Ürdün Kralı Hüseyin, uçak kaçırma meselesini bahane göstererek; “Filistinli radikal gruplar, devlet içinde devlet olmaya başladılar” diye düşünmüş ve ülke genelinde gerilla grupları ile mücadele etmeye başlamıştır⁴⁵. Bu esnada olan sivil Filistinlilere olmuş ve

⁴¹ Michael Omer-Man, “This Week in History: Black September Erupts in Jordan”, **The Jerusalem Post**, 16 Eylül 2011,

<https://www.jpost.com/features/in-the-spotlight/this-week-in-history-black-september-erupts-in-jordan>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020)

⁴² Yusuf Shabbir, “Review”,

<https://www.foa.org.uk/wp-content/uploads/2016/01/Arafat-and-the-Dream-of-Palestine-Review.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020).

⁴³ Bassam Ebu Şerif, Yaser Arafat ile tanıştıktan sonra FHKC'den ayrılarak El-Fetih Örgütü'ne katılmış ve kurulan FKÖ Örgütü'nün basın sözcüsü olmuştur. İlerleyen süreçte Ebu Şerif, Yaser Arafat'ın yakın bir danışmanı haline gelmiştir. 2009 yılında bir kitap yazarak Filistin sorununun geriye dönük 30 yıllık süreçte geçirdiği evreleri değerlendirmiştir. Söz konusu eser için bkz.: Bassam Abu Sharif, **Arafat and the Dream of Palestine: An Insider's Account**, St. Martin's Press Publishing, 2009.

⁴⁴ Public Broadcasting Service, “1970 Hijackings”, a.g.m.

⁴⁵ Hobson, a.g.m., s. 2-3.

onlar, gerilla gruplarının terör eylemleri yüzünden sığındıkları bir Arap devletinden şiddet kullanılarak atılmıştır.

Filistinli paramiliter örgütler sadece uçak kaçırmakla kalmamış, örneğin Kara Eylül Örgütü 1972 yılında Münih Olimpiyatları'nda İsraili sporcuları kaçırmak için rehini almış fakat yapılan kurtarma operasyonunda çıkan çatışmalarda 11 İsraili sporcu hayatını kaybetmiştir. Burada yaşananlar tarihe Münih katliamı olarak geçmiş ve bir terör eylemi olarak etiketlenmiştir⁴⁶. Burada yaşananlar da Filistinlilerin Batı medyasında tekrar negatif yönde etiketlenmelerine sebep olmuştur.

Filistin imajı bu grupların eylemleri yüzünden “terörist kötü Araplar” şeklini almış iken 1987’de yaşananlar Filistin toplumu için tarihin akışını değiştirmiştir. 8 Aralık 1987’de İsraili bir sürücü Cebeliya Mülteci kampında dört Filistinli işçiye araba ile çarpıp, araçtaki Filistinlilerin hayatlarını kaybetmelerine yol açmıştır. İsrail bunun bir kaza olduğunu söylerken, Filistinliler bu olayın “kasıtlı bir cinayet” olduğunda ısrar ettiler⁴⁷. Bu olayın ardından Batı Şeria’ya yayılan halk hareketleri başladı⁴⁸. Tarihe İntifada hareketleri (Shaking off-Titre, irkilme) olarak geçen bu olay ile birlikte Filistin medyası için yeni bir dönem başladı. İsrail Savunma Gücü askerlerinin, başta çocuklar olmak üzere, sivil Filistin halkına uyguladığı orantısız gücün fotoğrafları, o zamana kadar Filistinli resmi medya organlarının yaptıklarından daha dikkat çeker oldu. “Taşın çocukları” (children of the stones), yani İsrail askerlerine taş ve Molotof kokteyli atan çocuklar küresel

⁴⁶ **Britannica**, “Munich Massacre”, <https://www.britannica.com/event/Munich-Massacre>, (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

⁴⁷ **Aljazeera**, “PLO, History of a Revolution: Intifada”, 16 Ağustos 2009, <https://www.aljazeera.com/program/plo-history-of-a-revolution/2009/8/16/plo-history-of-a-revolution-intifada/>, (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

⁴⁸ Shatha Hammad, “Stories from the First Intifada: ‘They Broke my Bones’”, **Aljazeera**, 10 Aralık 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/10/stories-from-the-first-intifada-they-broke-my-bones>, (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

çapta ilgi gördü. Filistin basını bu süreçte İsrail'in kısıtlamalarına maruz kaldıysa da, İsraili bürokratların arka arkaya yaptıkları hatalar, Filistinlilerin daha çok destek görmelerine yol açtı⁴⁹.

İntifada sadece taşın çocukları sloganıyla uluslararası basının gündemine oturmadı. Asıl skandal İsrail Savunma Bakanı İzak Rabin'in, İsrail Savunma Güçleri askerlerine "göstericilerin kemiklerini kırın" emri vermesi üzerine FKÖ Daimi Gözlemcisi Nabil Ramlawi, BM Örgütü İnsan Hakları Genel Sekreteri'ne 25 Ocak 1988'de bir mektup verip, İsrail hakkında şikayetçi olması ile yaşandı⁵⁰. Savunma Bakanı Rabin, bu sözün yayılmasının ardından politik çıkmaza girdi ve böylelikle İsrail, Filistin sorununun şiddet değil, siyasal yollarla çözülmesi gereken bir siyasal çatışma olduğunu kavramak zorunda bırakıldı⁵¹.

Savunma Bakanı Rabin bu konu ile ilgili açılan soruşturma devam ederken İsrail radyosuna verdiği bir demeçte kendisinin verdiği emrin doğrudan bu şekilde olmadığını ve "Orduya isyancıları kontrol altına almak için onları sadece dövmelerini emrettiğini" ifade etmiştir. Oysa İsraili Albay Yehuda Meir İsrail Askeri Mahkemesi'ne verdiği ifadesinde, Savunma Bakanı Rabin ve o dönem Batı Şeria Askeri Komutanı olan Tümgeneral Amram Mitzna'nın emirleri doğrultusunda askerlerine Filistinlilere dayak emri verdiğini kabul etmiş ve hatta o dönem bu tür emirler vermenin normal kabul edildiğini ve askerlerinin de bu emri sorgulamadıklarını ifade etmiştir. Savunma

⁴⁹ Abdelal, a.g.e., s. 38.

⁵⁰ **United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights**, Forty-Fourth Session, "Question Of The Violation Of Human Rights In The Occupied Arab Territories, Including Palestine", <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/ebf372f7bac27c6b8525736f004c770b?OpenDocument>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020).

⁵¹ Avi Shlaim, "Israel Lost not just Yitzhak Rabin, but his Politics of Reason", **The Guardian**, 2 Kasım 2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/02/israel-yitzhak-rabin-assassination-palestinian-military-solution>, (Erişim Tarihi: 17.09.2020).

Bakanı Rabin ve Batı Şeria Askeri Komutanı Mitzna'nın, Albay Meir'in iddialarını kabul etmemeleri üzerine ise Albay Meir; "Kendisinin terk edilip, köpeklere atılmış gibi hissettiğini" söylemiştir⁵². Ancak aslında albay yalnız değildir çünkü onun duruşmasında ifade veren askerler de hem Savunma Bakanı Rabin'in, hem de başka üst düzey komutanların onlara; "Baş belası Arapları cezalandırmak için dayağın kullanılması gerektiğini" söyledikleri şeklinde ifade vermişlerdir⁵³. Sonuçta İsrail askerlerinin İntifada sürecinde yaptıkları insan hakları ihlalleri, uluslararası kamuoyunda İsrail karşıtı bir ortam oluşturduğu için, İsrail bürokratları Oslo Barış Süreci'ne katılmak zorunda kaldılar⁵⁴.

İntifada olayları başladığında alanda bulunan bir gazetecinin çekmesiyle basına yansıyan ilk fotoğrafta, Batı Şeria'da, Nablus yakınlarında bir grup İsrail askerinin üç Filistinli genci kollarını ve bacaklarını kırana kadar dövdüğü gösterilmekteydi. Devam eden altı yıllık süreçte basına yansıyan diğer görüntüler ile birlikte İsrail'e karşı olumsuz bir hava oluşurken, küresel çapta Filistin meselesine duyulan ilgi arttı. Üstelik Filistinli göstericiler broşürler, duvarlara çizilen grafitiler ve hatta cami hoparlörleri vasıtasıyla daha fazla sivil Filistinliyi yanlarına çekmeyi başardılar. Broşürler vasıtasıyla Filistinli direnişçiler, sivil halka İsrail mallarını boykot etmeleri çağrısı yapıp, vergi ödememelerini ve askeri emirlere uymamalarını telkin ettiler. Grafiti yapan gençler İsrail'in yoğun baskısı altında duvara çizim yaparlarken bir adet sprej boya ile pek çok mesaj

⁵² **Los Angeles Times**, "Colonel Says Rabin Ordered Breaking of Palestinians' Bones", 22 Haziran 1990, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1990-06-22-mn-431-story.html>, (Erişim Tarihi: 20.09.2020).

⁵³ **The New York Times**, "Israel Declines to Study Rabin Tie to Beatings", 12 Temmuz 1990, s. 8.

⁵⁴ John J. Mearsheimer, "Sinking Ship", **The American Conservative**, 2010, s. 10, <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Sinking-Ship.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.09.2020).

bırakabilmekteydiler. Bu yüzde grafiti “yoksul insanların medyası” haline gelmeye başladı. İsrail askerleri onları engellemeye çalışırken işin boyutu değişti ve İsrail İnsan Hakları Merkezi'nin hazırladığı rapora göre 1988-1992 yılları arasında İsrail askerleri 70 Filistinli aktivistin ölümüne yol açtı ve bunların önemli bir bölümü genç yaştaki grafiti yazarlarıydı⁵⁵. Artık gazete, dergi ve radyonun dışında yeni iletişim araçları doğmuştu; grafiti.

Oslo Antlaşmalarının ardından 1994'de Filistin Ulusal Yönetimi kuruldu ve iki yeni günlük gazete daha yayınlanmaya başlandı. Bunlardan biri Filistin Ulusal Yönetimi'nin resmi yayın organı vazifesi görevi görecek olan Nabil Amro'nun yayın yönetmeni olduğu Al-Hayat Al-Jadida (The New Life-Yeni Hayat), diğeri ise Filistin sağını temsil eden Ekrem Haniye'nin başkanı olduğu ve yarı-resmi yayın organı görevi görecek olan Al-Ayyam (The Days-Günler) gazetesidir. Filistin Ulusal Yönetimi bu esnada Filistin sağını temsil eden örgütlerin de günlük gazete çıkartmalarına izin verdi. Örneğin Hamas haftalık Alwatan (Vatan) gazetesini çıkartırken, İslami Cihad Örgütü haftalık yayın yapan Al Isteqlal (İstiklal) gazetesini çıkartmaya başladı. Böylelikle Filistin sağı da kendi bakış açılarını yansıtabilecekleri ve daha çok insana ulaşabilecekleri kitle iletişim aracına sahip olmuş oldu. 1995 yılında Enformasyon Bakanlığı, Filistin Yayın Yasası çıkarttı ve böylelikle Filistinliler çok sayıda yayın üretmeye başladı⁵⁶. Bu esnada uluslararası basında, diğer Araplar devletlerinin de katkılarıyla, Filistinliler kurban, mülteci, taş atan, gerilla savaşı veren, yoksul, dilenci, vatansız, kimliksiz ve işsiz olarak yansımaya başladı. Her ne kadar Yaser Arafat bu süreçte Filistinliler için bir sembol haline geldiyse de, Filistinliler 2000'li yıllara geldiğinde hala bu olumsuz göndermelere sahip imgelerden kurtulmanın yollarını arar oldular⁵⁷.

⁵⁵ Abdelal, a.g.e., ss. 38-39.

⁵⁶ Abdelal, a.g.e., s. 40.

⁵⁷ Iriqat, a.g.m., s. 214.

3. 2000'Lİ YILLARDA FİLİSTİNLİLERİN BİREYSEL VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VASITASIYLA YÜRÜTTÜKLERİ KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

Yirmi birinci yüzyıl devletlerin savaşların maliyetini iyi hesaplamak zorunda kaldıkları bir dönemeç olmuştur. İleri teknoloji ürünü gelişmiş silahların maliyeti çok yüksektir. Dahası konvansiyonel savaşlarda ciddi miktarda insan gücünün kaybı, siyasal iktidarların meşruiyet krizi yaşayabilmelerine yol açmaktadır. Bu nedenle devletler zorunlu olmadıkça yani doğrudan ülke güvenliğini tehdit eden bir olgu ya da olay olmadıkça bir sıcak savaşa girmek istememektedir. Üstelik artık kamuoyları da eskisi gibi bilinçsiz değildir. Bu yüzyılın insanı internet kullanımının yaygınlaşması ve küreselleşmenin hız kazanmasıyla bilgiye kolaylıkla erişmektedir ve bu nedenle gittikçe siyasallaşan bireylerin maliyeti çok yüksek olan savaşlara ikna edilmeleri hiç kolay değildir. Vatandaşlar zorunlu olmadıkça savaşın maliyetine katlanmak istemediklerinden siyasal iktidarlar savaş dışında hangi yollar ile istedikleri politikaları elde edebileceklerini hesaplamaya başlamıştır. Kısacası devletler savaşmadan istediklerini elde etmenin yollarını arar olmuştur. Klasik diplomasi yetersiz hale geldiği için kamu diplomasisi kavramı ön plana alınmıştır. Aşağıda yer alan tablo, iki diplomasi türlerinin farklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Geleneksel Diplomasi ile 21. Yüzyıl Kamu Diplomasisinin Farklılıkları⁵⁸

	GELENEKSEL DİPLOMASİ	21. YÜZYIL KAMU DİPLOMASİSİ
Durum/Koşullar	Devletlerarasındaki çatışma, gerilimler	Bariş
Hedef	Hedef ülkelerde davranışı değiştirerek, siyasal değişim sağlamak	Ülkeye yurtdışında olumlu itibar ve anlayışlı bir ortam yaratmak için siyasi ve ekonomik çıkarlarla teşvik etmek.
Stratejiler	Halkı yöneterek ikna etme	Halkla etkileşim halinde olup, ilişki kurmak ve bunu sürdürmek.
İletişim Yönü	Tek yönlü iletişim (monolog)	İki yönlü iletişim (diyalog)
Araştırma	Varsa da çok az.	Kamu diplomasisi geri bildirim önemli olduğu bilimsel araştırmaya dayanır.
Mesaj İçeriği	İdeolojiler insanları ilgilendirir.	Fikirler ve işbirliğine değer verir.
Hedef kitleler (halk)	Hedef; ulusun genel olarak halkıdır. Mesajı gönderenler ve alanlar vardır.	Bölgelere ayrılmış ve iyi tanımlanmış halklar ve yerel katılımcılar.
İletişim Kanalları	Geleneksel kitle iletişim araçları	Genellikle kişiselleştirilmiş eski ve yeni medya organları
Bütçe	Hükümet tarafından karşılanır.	Kamu ile özel girişimler arasında ortaklık vardır.

Tablodan anlaşıldığı üzere artık geleneksel diplomasinin araçları ile yirmi birinci yüzyılda uluslararası sistemdeki aktörler arasında ilişkileri yürütmek zorlaştı ve kamu diplomasisi kavramı da bu noktada devreye girdi. Sert güç kullanmak yerine daha uzun

⁵⁸ Iriqat, a.g.m., s. 207.

vadede sonuçlar üreten ve aslında bir nevi algı yaratma süreci olan yumuşak güç ön plana çıktı. Filistinliler de bu dönüşümün dışında kalmadı. 2000'lerde Filistinliler El Aksa İntifadası ile bir yandan İsrail'in haksız eylemleri ile sivil itaatsizlik eylemleri yaparak mücadele ederlerken, bir yandan da yumuşak güç kullanıp seslerini duyurmaya çalıştılar. Yumuşak gücü kullanabilmek için devletin bir ulusal hikayesi olmalıydı. Ama tek başına bu yeterli değildi. Diğer devletlerin stratejik hedeflerinin yerine getirilmesinde onlara yardımcı olmaya ikna edilmeleri veya yardımcı olmayacaklarsa bile engelleyici bir pozisyon almamaları yönünde davranmaya razı olmalarının sağlanması gerekmektedir. Sonuç olarak yumuşak güç, karşı tarafı etkileme meselesidir⁵⁹. Filistinliler de tam olarak buna odaklanmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde Filistin davası aslında gücünü yitirmeye başladı çünkü Filistinliler El Fetih Örgütü ile Gazze'de kurulan Hamas Örgütü arasında bölünmeye başladı. Çatışmadan ve mücadele etmekten bıkan bazı Filistinliler artık İsrail'in varlığını kabul ettiler. El Fetih'in ardında yer aldılar. Ama diğer bazıları için İsrail tahakkümü altında yaşamak kabul edilebilir bir şey değildi. Gazze İsrail tarafından açık hava hapishanesine çevrildikçe İslami hassasiyetleri olan reaksiyoner bir Filistin milliyetçiliği oluştu ve Hamas ve İslami Cihad gibi örgütlere taban oldu. Üstelik Filistinliler sadece kendi aralarında mantalite açısından bölünmediler, bir de İsrail tarafından güvenlik gerekçeleri ile örülmeye başlanan Batı Şeria duvarı aralarına fiziksel bir engel de yokmuş oldu. İsrail, Filistin halkının haklarını çiğneyerek ve derin insan hakları ihlalleri yaparak bu duvarı inşa ettikçe, Filistinliler sivil protesto eylemleri düzenlemeye devam ettiler. Bu süreçte İsrail, Gazze'ye bir yandan da kapsamlı askeri operasyonlar yaparak, sert güç kullanımıyla bu halkı cezalandırmaya devam etti. Filistinliler ise hem bireysel, hem de sivil toplum örgütleri vasıtasıyla şiddet dışı protesto eylemleri yaparken, bu hareketleri birer kamu diplomasisi faaliyetine dönüştürdü.

⁵⁹ Iriqat, a.g.m., s. 210.

Filistinlilerin yer aldığı şiddet içermeyen kitle örgütlenme örneklerinden birisi 16 Eylül 2005'de yapıldı. Yahudi soykırımı esnasında henüz bebek olan ve o kıyımdan kurtulan piyanist Jacob Allegro, Batı Şeria'nın Bil'in köyünde bir protesto dinletisi düzenledi. Dinletin düzenlenme amacı Filistin topraklarında inşa edilen duvarı protesto etmektir⁶⁰. Allegro daha sonra 6 Kasım 2005'de bu defa "işgal altında yaşayan bir halka daha iyi bir yaşam yaratmaya yardımcı olmak için" Ramallah'da yine Filistinli göstericiler ile bir araya geldi⁶¹. Bu aslında önemli bir bireysel girişimdir. Soykırımdan kurtulmuş bir Yahudi'nin Batı Şeria duvarının inşasını protesto etmesi ve Filistinli göstericiler ile birlikte müzik üzerinden şiddet dışı gösteri yapması ve dikkatleri bu konuya çekmeye çalışması tam bir kamu diplomasisidir. Zira kültür, kamu diplomasisinin önemli bir aracını oluşturmaktadır. Hatta Jacob Allegro, Batı Şeria'da "Biladi, Biladi-My Land, My Land" yani "Benim Topraklarım" isimli Filistin marşını çalmıştır⁶². FKÖ ile özdeşleşen bu ulusal marşın sözleri şu şekildedir⁶³:

Ülkem, atalarımın ülkesi
Ülkem, ülkem, ülkem
Halkım, sonsuzluk halkı
Azimle, ateşim ve dönüşümün volkanı
Kanımdaki toprağıma ve evime olan özlemlerle
Dağlara tırmandım ve mücadele ettim
İmkansız başarılar ve sınırları aştım
Ülkem, ülkem, ülkem
Halkım, sonsuzluk halkı
Rüzgarların kararlılığı ve silahların ateşiyile

⁶⁰ Muzna Shihabi, **Palestinian Public Diplomacy**, Birzeit University, MA Thesis, 2006, s. 61.

⁶¹ Nathan Burstein, "Holocaust Survivor to Give Concert in Ramallah in Support of Palestinians", **Jerusalem Post**, 6 Kasım 2005.

⁶² Burstein, a.g.m.

⁶³ "Palestinian National Anthem", <https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/555400>, (Erişim Tarihi: 16.10.2020).

Ve ulusumun savaş topraklarındaki azmiyle,
Filistin benim evim, Filistin benim ateşim, Filistin
dönüşüm ve sabrın ülkesi
Ülkem, ülkem, ülkem
Halkım, sonsuzluk halkı
Bayrağın gölgesi altındaki yeminle
Ülkem ve milletim ve acının ateşiyle
Fedai olarak yaşayacağım, fedai olarak
sabredeceğim, ülkem geri alınana kadar fedai
olacağım!
Ülkem, sonsuz halkı.

Görüldüğü üzere içeriği bu şekilde olan bir ulusal marşı, bir Yahudi'nin çalması oldukça büyük anlam taşımaktadır. Zira 2005 yılında İsrail'de ana akım medya, o dönem Başbakan olan Ariel Şaron'u, Gazze Şeridi'nden Filistinlileri duvar inşası sebebiyle çıkartıyor olmasını olumlu karşılamaktaydı. Oysa o esnada Bil'in köylüleri kendilerini zeytin ağacına zincirleyip, aralarında voleybol turnuvaları düzenleyerek, yani şiddet içermeyen sivil protesto eylemleri yaparak, hem uluslararası basının dikkatini çekmeye çalışmakta, hem de İsrail askerlerinin köye girişlerini engellemeye çabalamaktaydılar. Batı Şeria duvarı yapımı esnasında yaşananlar ile ilgili olarak çok sayıda raporların hazırlandığı bu dönemde bağımsız medya kuruluşları İsrail askerlerinin göstericileri döverken görüntüledi ve böylelikle mahkemelerde İsrail askerlerine karşı delil olarak kullanılmak üzere kasetler hazırlandı⁶⁴. 2000'li yılların başında Filistinliler, bu duvarın yarattığı derin insan hakları ihlallerine dikkat çekebilmek için kamu diplomasisi araçlarını her yönüyle devreye sokmaya çalıştılar. Filistinli sivil toplum örgütleri kuruldu ve yumuşak gücün bir unsuru oldu.

Filistinliler interneti keşfettikten sonra Batılı medya kuruluşlarının uluslararası basını ellerinde tutan durumlarına itiraz etmeye başladılar. Aralık 2000'de İkinci İntifada hareketlerinin

⁶⁴ Michael N. Nagler, "No to Confiscation, Yes to Community", **PeacePower**, Cilt: 2, Sayı: 1, 2006, s. 15, 17.

başlamasının ardından Filistin Bilgi Teknolojileri (Palestine Monitor) adlı örgüt kuruldu. Ramallah'da bulunan uluslararası gazeteciler, İsrail ordusu tarafından Batı Şeria, Gazze ve Kudüs'te yapılan geniş insan hakları ihlallerini belgelemeye başladı. Bu kuruluşun amacı Filistinlilerin özgürlük mücadelelerini doğru kanallardan aktarmaktır. Olayları Filistinlilerin perspektifinden anlatmak istediler⁶⁵. Bu halleriyle de sivil toplum kuruluşları aracılığı ile yapılan kamu diplomasisine önemli bir katkı sunmuş oldular.

Kamu diplomasisi faaliyeti yürüten bir diğer sivil toplum kuruluşu ise 2001 yılında kurulan ABD-Chicago merkezli, kar amacı gütmeyen ve bağımsız çevrimiçi yayın yapan Elektronik İntifada'dır (The Electronic Intifada). Bu kuruluş kendisini şu şekilde ifade etmektedir⁶⁶: “Elektronik İntifada, Filistin’e, halkına, politikasına, kültürüne ve dünyadaki yerine odaklanan bağımsız bir çevrimiçi haber yayını ve eğitim kaynağıdır.” Kuruluş çalışma disiplini hakkında da bilgi vermekte ve yazar ve muhabirlerin Filistin’de yaşadıklarını, sitede yer alan raporların kanıtli belgelere dayandığını ve aynı zamanda hızlıca kontrol de edildiğini vurgulamaktadır⁶⁷. Gazeteci Ali Hasan Abunimah, Elektronik İntifada’nın kurucu ortağıdır⁶⁸.

Filistin için kamu diplomasisi faaliyeti yürüten bir diğer önemli kuruluş; Eylül 1993’de şemsiye örgüt olarak kurulan Filistin STK’lar Ağı’dır (Palestinian NGO’s Network). Bu çatı örgütün bünyesinde 135 Filistinli sivil toplum kuruluşu yer almaktadır. Örgütün başta gelen üyeleri kısaca şu şekildedir: 1974’de kurulan ancak 1997’de bağımsız bir Filistinli sivil toplum

⁶⁵ **Palestine Monitor**,

<https://www.palestinemonitor.org/details.php?id=o3vocpa267yoe3465r87>, (Erişim Tarihi: 01.11.2020).

⁶⁶ **The Electronic Intifada**, <https://electronicintifada.net/content/about-electronic-intifada/10159>, (Erişim Tarihi: 02.11.2020).

⁶⁷ A.y.

⁶⁸ **NGO Monitor**, “Electronic Intifada”, 27 Ağustos 2017, https://www.ngo-monitor.org/ngos/electronic_intifada/, (Erişim Tarihi: 03.11.2020).

örgütüne dönüşen ve amacı insan hakları ihlalleri ile mücadele eden ve kendini savunamayan topluluklara yardım etmek olan Kudüs Hukuki Yardım ve İnsan Hakları Merkezi (Jerusalem Legal Aid and Human Rights Center-JLAC)⁶⁹, 1979'da Ramallah'da kurulan ve amacı işgal edilmiş Filistin topraklarında insan hakları ve hukukun üstünlüğünü geliştirmek olan Filistinli hükümet dışı insan hakları örgütü Al-Haq⁷⁰, 1991'de kurulan ve Doğu Kudüs, Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da yaşayan çocukların haklarını savunan ve bunları geliştirmeye çalışan Filistinli çocuk hakları örgütü Uluslararası Çocukları Savunma Örgütü-Filistin (Defence for Children International-Palestine -DCIP)⁷¹, aynı yıl Kudüs'te kurulan ve amacı cinsiyet eşitliği ve sosyal adalete dayalı demokratik bir Filistin toplumu geliştirmek olan Filistinli sivil toplum örgütü Kadınlar İçin Hukuki Yardım ve Danışmanlık Merkezi (The Women's Centre for Legal Aid and Counselling-WCLAC)⁷², 1992 yılında kurulan ve amacı siyasi tutuklulara ücretsiz adli yardım sunarak, onları ulusal ve uluslararası düzeyde savunmak ve İsrail ve Filistin hapisanelerindeki Filistinli siyasi tutukluların başta işkence olmak üzere maruz kaldıkları hak ihlallerini ortadan kaldırmak olan sivil toplum kuruluşu Addameer⁷³, 1998'de kurulan ve Filistinli mültecilerin ve yerlerinden çıkartılmış kişilerin haklarını korumayı amaç edinen

⁶⁹ Bu sivil toplum örgütü son yıllarda evleri yıkılan, arazileri ellerinden alınan ve yeni yerleşimcilerden şiddet gören Filistinlilerin davalarını ücretsiz olarak üslenmektedir. Bkz.: **Jerusalem Legal Aid and Human Rights Center**, "Who We Are", <https://www.jlac.ps/details.php?id=iwdefva436yrcq1dzq7v>, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).

⁷⁰ **Al-Haq**, "Public Relations", 16 Ekim 2010, <https://www.alhaq.org/about-alhaq/7136.html>, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).

⁷¹ **Defense for Children International Palestine**, "Who We Are", https://www.dci-palestine.org/who_we_are, (Erişim Tarihi: 05.11.2020).

⁷² **The Women's Centre for Legal Aid and Counselling**, "About Us", <http://www.wclac.org/Page/8>, (Erişim Tarihi: 10, 11, 2020).

⁷³ **Addameer**, "Our Work", <http://www.addameer.org/about/our-work>, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).

ve kar amacı gütmeyen insan hakları kuruluşu olan Badil⁷⁴, yine 1998'de bu defa Kudüs'te kurulan ve amacı Filistinlilerin temel insan haklarına sahip olduğu, uluslararası tanınırlığı olan, egemen, bağımsız ve demokratik Filistin devletinin kurulması olan Miftah-Küresel Diyalog ve Demokrasiyi Teşvik Etmeye Yönelik Filistin Girişimi⁷⁵. Bu kuruluşların hepsinin internet sitelerinde detaylı raporlar bulunmaktadır ve hepsi çalıştıkları alanlarda bir kamuoyu algısı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu nedenle yaptıkları faaliyetler Filistinliler nezdinde birer kamu diplomasisi faaliyetidir.

El-Aksa intifadası devam ederken Elektronik İntifada ve Filistin Bilgi Teknolojileri (Palestine Monitor) isimli web siteleri ayda bir milyona ulaşan ziyaretçi sayısı ile Filistinlilerin mücadelesini dış dünyaya tanıtmada ve kamu diplomasisi faaliyeti yürütme ciddi başarı kazandılar. Elektronik posta listeleri de başarılı bir araç olarak bu aşamada ön plana çıktı. Bu sitelere bir de Al-Awda⁷⁶ (The Palestine Right to Return Coalition-Filistin Geri Dönüş Hakkı Koalisyonu) eklendi ve bu üç site elektronik postalar üzerinden İntifada haberlerini seri bir şekilde yayınlar ve duyurur oldu. Ramallah'tan Karma, bir adım ileriye giderek, Filistin'i Duyun (Hear Palestine) projesini hayata geçirdi ve direnişe ilişkin günlük ve hatta bazen saatlik haberler yayınlamaya başladı. Karma özellikle yabancı gazetecileri davet etti ve daha önce hiç gitmedikleri bölgelere onları götürme vaadinde bulundu. Bu strateji başarılı oldu çünkü böylelikle İntifada direnişinin farklı boyutları gösterilmeye başlandı. Palestine Monitor'de görevli Trish'in şu sözleri El Aksa intifadası sürecinde yaşananları net bir şekilde özetlemektedir: "Hedef kitlemiz dışarıda ve onlara normal

⁷⁴ **Badil**, "About Badil", <https://www.badil.org/en/about-us.html>, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).

⁷⁵ **Miftah**, "About Us", <http://www.miftah.org/AboutUs.cfm>, (Erişim Tarihi: 07.11.2020).

⁷⁶ Al-Awda hakkında daha fazla bilgi için bkz.: **Al-Awda**, "About", <https://al-awda.org/about/>, (Erişim Tarihi: 08.11.2020).

yollardan ulaşamıyoruz ve bu yüzden internete ihtiyacımız var.”⁷⁷. Bu yeni türden kamu diplomasisi uygulamaları da İsrail’i köşeye sıkıştırmaya başladı.

Öte yandan Filistin’de kültür ve sanat üzerinden kamu diplomasisi faaliyetleri yürüten sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Örneğin Kültür Bakanlığı’na bağlı olarak 1996’da kurulan ancak 1998’de bağımsız bir sivil toplum örgütüne dönüşen Halil Sakakini Kültür Merkezi (Khalil Sakakini Cultural Center-KSCC) bu kapsamda yer alan önemli kuruluşlardan birisidir. Kuruluş Filistin kültürünü ve sanatını temel almaktadır. Kuruluş sanatsal faaliyetler üzerinden kültürel mirasın yaşatılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Kuruluş sanat sergileri, festivaller, konserler, film gösterileri ve şiir dinletileri gibi faaliyetler düzenleyerek ulusal ve uluslararası alanda kültürel açıdan Filistin kimliğinin tanınmasına ve tanıtılmasına katkı sunmaktadır⁷⁸. Bu kuruluşun düzenlediği ve bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak görülebilecek etkinliklerden biri 2018 yılında gerçekleştirilen “Toprak İkameti Projesi”dir. Bu proje, toprağın kültürel rolünü inceleyerek, şu sorulara cevap aramaya çalışmıştır: İşgal, kentleşme ve duvar inşaatının gölgesinde yeşil alanlar kaybolurken ve bölgenin ekonomik, mekânsal ve siyasal değişkenleri ortadayken toprağa nasıl eleştirel yaklaşılabilir? Tarımsal uygulamalar, kültürel uygulamalara nasıl dönüştürülebilir? Sanatsal çalışmalar toprağı da kapsayacak şekilde nasıl genişletilebilir?⁷⁹ Kültürün kamu diplomasisinin önemli bir bileşini

⁷⁷ Miriam Aouragh, “Everyday Resistance on the Internet: the Palestinian Context”, **Journal of Arab and Muslim Media Research**, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 118-119.

⁷⁸ Adila Laïdi-Hanieh, “Who We Are: Our Story”, **Khalil Sakakini Cultural Center**, <http://www.sakakini.org/en/who-we-are/the-story-of-the-center-vision-and-objectives/>, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

⁷⁹ **Khalil Sakakini Cultural Center**, “The “Land Residency” Project”, <http://www.sakakini.org/en/project/the-land-residency-project/>, (Erişim Tarihi: 10.11.2020). Kuruluşun düzenlediği diğer projeler için bkz.: <http://www.sakakini.org/en/programs-projects/>, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).

olduğu hatırlandığında, bu kültür merkezinin sanatsal faaliyetlerinin önemi belirginleşmektedir.

Filistin kültürünün ve dolayısıyla kimliğinin gelişmesine katkı sunan bir diğer sivil toplum örgütü ise 1987'de kurulan Popüler Sanat Merkezi'dir (Popular Art Centre-PAC). Kuruluş Filistin'de dans ve müzik gruplarını destekleyerek, bireylerin ulusal ve sanatsal yapının bir parçası olmalarına katkı sunmaya çalışmaktadır. Kuruluş yerel dans şekli olan Dabke'nin öğrenilmesi ve böylelikle sürekli çatışma içinde olan toplumda olumlu bir dönüşümün ve bir diyalogun kurulmasının sağlanması için eğitim kursları düzenlemektedir. Kuruluş başta çocukları ve gençleri hedeflemektedir. Toplum bilincinin oluşması noktasında katkı sunmakta ve sadece şehirlerde değil, köylerde ve mülteci kamplarında da faaliyetlerde bulunmaktadır. Yerel ve uluslararası festivaller ve sanatsal etkinlikler ile Filistin toplumunun sesi duyurulmaya çalışılmaktadır⁸⁰. Kuruluş internet sitesinde amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır⁸¹: “Filistin toplumunda çeşitli sanat ve kültür faaliyetlerinde bulunulmasını teşvik etmek, Filistinliler, Araplar ve uluslararası toplum arasında insani ve kültürel etkileşimi teşvik etmek, sanatta kültürel, ulusal, entelektüel ve beşeri bilgi ve kaynakların üretimini teşvik etmek, sanatçıların ve sanat gruplarının yaratıcı üretimine katkıda bulunan kültürel ortamları ve potansiyelleri teşvik etmek.”,

Popüler Sanat Merkezi tarafından gerçekleştirilen en önemli organizasyon 1993 yılından beri yapılan Uluslararası Filistin Müzik ve Dans Festivali'dir (Palestine International Festival for Music and Dance-PIF). Bu proje ile yıllardır Filistin'e ve Filistin halkına uygulanan kültürel kuşatma, dış dünya ile kültür ve sanat vasıtasıyla iletişim kurularak kırılmak istenmiştir. Festival

⁸⁰ **Popular Art Centre**, “Overview”,

https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=2§ion_parent=0&catid=1, (Erişim Tarihi: 15.11.2020).

⁸¹ **Popular Art Centre**, “Goals and Objectives”,

https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=4§ion_parent=0&catid=1, (Erişim Tarihi: 15.11.2020).

başarıya ulaşarak yıllık olarak yapılan ve 15.000'den fazla izleyiciye ulaşan bir ulusal etkinliğe dönüşmüştür. Festival kapsamında İspanya, İtalya, Yunanistan, Şili, Mısır, Fransa, Fas, Tunus, Cezayir, Irak, İngiltere ve Türkiye gibi ülkelerden müzik ve dans gruplarına yer verilmiş, böylelikle Filistin halkının izole durumu kültür ve sanat faaliyetleri üzerinden sona erdirilmeye çalışılmıştır. Festivalin Filistinlilerin durumunun tanıtılmasına katkısı büyüktür ve bu nedenle yabancı elçilikler, konsolosluklar ve uluslararası kuruluşlar sponsor olarak festivale maddi ve manevi destek sağlamaktadırlar. Türkiye'den Anadolu Ateşi dans grubu da festivale katılarak, katkı sunmuştur. Festival sadece Filistinlilerin dış dünya ile irtibatını sağlamamakta aslında aynı zamanda birbirinden kopuk halde yaşayan Filistinlileri de bir araya getirmektedir. Festival sayesinde Batı Şeria'nın çeşitli köylerinden ve hatta Yeşil Hat'tan Filistinliler yan yana gelmiş ve aralarındaki bağ, yani Filistinli olma bağı güçlenmiştir. Popüler Sanat Merkezi siyasi koşullar ve ekonomik sıkıntılar gibi nedenlerle festivali 2000-2005 arasında yapamamışsa da, Batı Şeria'da İsrail tarafından duvar inşa edildikten sonra, hem bu durumu protesto etmek, hem de askeri kontrol noktalarından geçmenin yarattığı zorluklara dikkat çekmek için 2005'de sadece Ramallah'da değil, Batı Şeria'nın çeşitli köylerinde ve mülteci kamplarında yeniden düzenlenmeye başlamıştır. Örneğin 17. Filistin Uluslararası Dans ve Müzik Festivali 2016 yılında Ramallah, Cenin, El Halil, Gazze ve Kudüs'te düzenlendi ve festivalde İspanya, İtalya, Yunanistan, Şili, Mısır, Fransa, Çin, Fas, Tunus, Cezayir, Irak, İngiltere, İsveç ve Türkiye gibi ülkelerden uluslararası müzik ve dans grupları yer aldı⁸².

Öte yandan Popüler Sanat Merkezi 1989'dan 1992'ye kadar her yıl Filistin Kültür Festivali (Palestinian Heritage Festival) düzenledi. Uzun süre ara verdikten sonra 2008 yılında bu

⁸² **Popular Art Centre**, "Palestine International Festival for Dance and Music", https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=7&catid=3§ion_parent=0, (Erişim Tarihi: 18.11.2020).

festival yeniden yapılmaya başlandı. Popüler Sanat Merkezi bu festivali organize ederken İsrail işgalinin yarattığı kısıtlamalardan ve Batı Şeria duvarının yarattığı sorunlardan kurtulabilmek için festivali dört valilikte yapma kararı aldı. Bu organizasyon ise Filistinlilerin yerel dans ve müzik toplulukları geliştirerek ortak aidiyet duygusunun inşasına katkı sunar oldu⁸³.

Filistin kamu diplomasisine katkı sunan bir diğer sivil toplum kuruluşu 1993'de İngiltere'de kurulan ama 1998'den beri Filistin'de de bir şubesi bulunan A.M. Kattan Vakfı'dır. Vakfın ismi kurucusu olan Abdül Muhsin El-Kattan'dan gelmektedir. El-Kattan 1948 Savaşı sonrasındaki sürgün, yerlerinden edilme ve mülksüzleştirme politikaları sonrasında Kuveyt'e gidip, burada mücadele etmeye başlamıştır. El-Kattan'ın hedefi Filistin halkının vatanına kavuşabilmesi ve bu uğurda savaşılabilmek için kültür ve kimliğin korunması mücadelesine destek olmak olmuştur⁸⁴. Vakfın faaliyetleri ağırlıklı olarak Filistin'dedir. Vakıf amacını şu şekilde açıklamaktadır⁸⁵: “Aktif bir küresel mevcudiyete sahip, bilgi, sanat ve edebiyat üreten, adil, özgür, aydınlanmış ve hoşgörülü bir toplumun yaratılması.” Bu kuruluşlar düzenledikleri etkinlikler ile işgal atındaki topraklarda, mülteci kamplarında ve diaspora olarak çeşitli Arap devletlerinde birbirinden kopuk vaziyette yaşayan Filistinlilerin kültürel açıdan bilinçlenerek, kimliklerini unutmamalarına katkı sağlamakta ve aynı zamanda uluslararası festivaller düzenleyerek halkın yaşam koşullarını diğer ülkelerin halklarına da göstermeye çalışmaktadır. Öte yandan Filistinliler Yaser Arafat gibi küresel çapta Filistin konusu ile özdeşleşen popüler bir isim çıkartmanın dışında, sanat ve sporda ön plana

⁸³ **Popular Art Centre**, “Heritage Festival”, https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=8§ion_parent=0&catid=3, (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

⁸⁴ **The A.M. Qattan Foundation**, “How It All Began”, http://qattanfoundation.org/sites/default/files/how_it_all_began_2.pdf, (Erişim Tarihi: 21.11.2020).

⁸⁵ **The A.M. Qattan Foundation**, “About the Foundation”, <http://qattanfoundation.org/en/qattan/about/about>, (Erişim Tarihi: 21.11.2020).

çıkan ve marka olmayı başaran başka kişiler vasıtasıyla seslerini bireysel olarak da duyurmaya çabalamışlardır. Örneğin dört jenerasyon ud çalan bir aileden gelen üç kardeşin kurduğu “Le Trio Joubran” müzik grubu dünya çapında üne sahiptir. Bu müzik grubu, Pink Floyd’un solisti Roger Water ile “Carry the Earth-Dünyayı Taşı” isimli şarkıyı birlikte yazdı ve bunu Gazze’de futbol oynarken öldürülen dört kuzene adadılar. Şarkılarında çatışma ve yoksulluğu ele alan grup, kısa sürede Filistin direnişinin ve kimliğinin sembollerinden biri haline geldi⁸⁶. Filistin müziğinin bir diğer popüler ismi ise 2018 yılında 51 yaşında hayatını kaybeden Rim Banna oldu. 2006 yılında verdiği bir röportajda müzik ile Filistin kimliğini ve kültürünü güçlendirmek istediğini söyleyen Banna, şarkılarında Filistin ulusuna ilişkiler imgeler kullanmaktaydı⁸⁷. Dünya çapında tanınan Banna, Filistinlilerin sesi olmuştü. Öte yandan araba yarışları dünyasının erkeklerin elinde olduğu Ortadoğu’da takımın hepsinin kadınlardan oluştuğu ilk yarış arabası takımı olan Batı Şeria’lı “Hız Kardeşleri-Speed Sisters” grubu da küresel çapta ilgi gördüğü için bir Filistin kamu diplomasisi görevi görmektedir⁸⁸.

Filistin’de şiiirleri pek çok dile çevrilen şairler de bulunmaktadır ve onlar da Filistin kültürünün tanınmasına katkı sunmaktadır. Örneğin Galile doğumlu Mahmud Derviş, direniş şairine dönüşmüş, “Kimlik Kartı” isimli şiiiri bir protesto şarkısına

⁸⁶ **Le Trio Joubran**, “Bio&Career”, <https://letriojoubran.com/en/about-le-trio-joubran>, (Erişim Tarihi: 25.11.2020). **Le Trio Joubran**, “Latest Album: The Long March”, <https://letriojoubran.com/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2020).

⁸⁷ Toi Staff, “Leading Arab Singer Rim Banna Dies Aged 51”, **The Times of Israel**, 24 Mart 2018, <https://www.timesofisrael.com/leading-arab-israeli-singer-rim-bana-dies-aged-51/>, (Erişim Tarihi: 26.11.2020).

⁸⁸ **Aljezeera**, “Speed Sisters: Palestine’s All-Female Racing Car Team”, 6 Temmuz 2017, <https://www.aljazeera.com/program/witness/2017/7/6/speed-sisters-palestines-all-female-racing-car-team>, (Erişim Tarihi: 26.11.2020). Bu beş Filistinli kadının hikayesi o kadar ilgi çekici olmuştur ki, onların filmi çekilmiştir. Bkz.: <https://speedsisters.tv/about>, (Erişim Tarihi: 26.11.2020).

dönüşünce ev hapsine alınmış ve şiirlerinde anavatanının işgalinden duyduğu mutsuzluğu dile getirmiştir. 2008'de hayatını kaybeden Derviş, şiirleri ile Filistin diasporasının sesi olmuştur⁸⁹. Bir diğer edebiyatçı ve aktivist ise Filistinli Hıristiyan olan Gassan Kanafani'dir. Sol sosyalizmin ilkelerini savunan Kanafani, 1972'de 36 yaşındayken bombalı bir saldırıda hayatını kaybetmiştir. Yazdıkları bugün bile hala modern Filistin edebiyatının en güzel örnekleri arasında yer almaktadır. Eserleri 20 ülkede 17 farklı dile çevrilmiştir. Lübnan'ın Daily Star gazetesi Kanafani hayatını kaybedince şu şekilde bir yazı yayınlamıştır⁹⁰: “Silahı tükenmez kalem, mücadele alanı gazeteler olan ve hiç silahla ateş etmemiş bir komando!” 1962'de yayınladığı Güneşteki İnsan (Men in the Sun) romanında Irak sınırını geçerek Kuveyt'e ulaşmaya çalışan ancak sınırı geçtikleri halde saklandıkları su tankında hayatlarını kaybeden üç Filistinli mülteciyi anlatmakta ve eleştirel politik duruşun öncülüğünü yapmaktadır. 1970'de yazdığı Hayfa'ya Dönüş (Returning to Haiffa) romanında ise Filistinli bir çiftin 1948 Savaşı'nda çıkartıldıkları evlerine dönüşünü anlatır⁹¹. Kanafani, Filistin trajedisinin sembol ismi olmuştur⁹². Eserlerinin farklı ülkelerde okunması, Filistin'in hikayesinin duyulması anlamına gelmektedir. Bu sebeple Kanafani de Filistin için başarılı bir kamu diplomasisidir.

Filistin'in cesur kızı olarak ünlenen aktivist Ahed Tamimi, uluslararası basının dikkatini çekerek, o da Filistin'in kamu diplomasisi faaliyetine katkıda bulunmuştur. İki İsrail askerini tokatladığı için 16 yaşında İsrail hapisanesinde sekiz ay

⁸⁹ **Poetry Foundation**, “Mahmoud Darwish”, <https://www.poetryfoundation.org/poets/mahmoud-darwish>, (Erişim Tarihi: 27.11.2020).

⁹⁰ Hannah Szeto, “Profile: Ghassan Kanafani (1936 -1972)”, **Middle East Monitor**, 14 Temmuz 2019, <https://www.middleeastmonitor.com/20190714-profile-ghassan-kanafani-1936-1972/>, (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

⁹¹ Szeto, a.g.m.

⁹² Rasem Al-Madhoon, “Ghassan Kanafani: The Symbol of the Palestinian Tragedy”, <https://www.jadaliyya.com/Details/26896>, (30.11.2020).

geçiren Tamimi, uluslararası tanınırlığı olan bir ikona dönüşmüştür. Sarı saçlı mavi gözlü bu genç kız, Filistin direniş hareketinin sembolü olmuştur. Tamimi hapisten çıktığında yüzlerce gazeteci, aktivist ve destekçisi onun Batı Şeria yakınındaki evinde toplanmıştır. Annesi ve babası da kendisi ile birlikte tutuklanan Tamimi, serbest kaldıktan sonra evinin önünde basına verdiği demeçte⁹³: “Sınırların, işgalin olmadığı, hepimizin birlikte eşit olarak yaşadığı bir ortamda huzur görüyorum. İşgal bitene kadar direniş devam edecek!” demiştir. Üstelik bu konuşmasını yaparken Filistin direnişinin sembol örtüsü olan keffiyeh yani siyah-beyaz poşusunu da takmıştır. Tamimi’nin yüzü tişörtlere basılmış, Batı Şeria duvarına yüzünün resmi yapılmış, Nelson Mandela’nın torunu onu güney Afrika’ya davet etmiş⁹⁴, hatta 2012 yılında Başakşehir Belediyesi’nin daveti üzerine Türkiye’ye gelmiş ve Hanzala Cesaret Ödülü’nü almıştır⁹⁵. Tutuklu olduğu sırada onun için İstanbul’da eylem yapılmıştır⁹⁶. İngiliz The Guardian Gazetesi’ne verdiği demeçte Tamimi; “Ben özgürlük savaşçısıyım, kurban olmayacağım!” derken, bir kez daha uluslararası kamuoyunun dikkatini İsrail zulmü altındaki Filistinli gençlere çekmeyi başarmıştır⁹⁷. Uluslararası Af Örgütü de

⁹³ Alexia Underwood, “How Ahed Tamimi, a 17-year-old Palestinian Activist, Became an International Icon”, **Vox**, 3 Ağustos 2018, <https://www.vox.com/2018/8/3/17639254/ahed-tamimi-palestinian-activist-israel>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

⁹⁴ Underwood, a.g.m.

⁹⁵ “Filistinli ‘Cesur Kız’ İstanbul’da”, 24 Kasım 2012, <https://www.haberler.com/filistinli-cesur-kiz-istanbul-da-4196536-haberi/>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).

⁹⁶ **Hürriyet**, “İsrail Başkonsolosluğu Önünde Enternasyonal Marşlı Filistin Eylemi”, 12 Mart 2018, <https://www.hurriyet.com.tr/israil-baskonsoloslugu-onunde-enternasyonal-mar-40769780>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020). Habertürk, “Üniversite Öğrencilerinden Ahed et-Tamimi Eylemi”, 21 Mart 2018, <https://www.haberturk.com/yerel-haberler/14921480-universite-ogrencilerinden-ahed-et-tamimi-eylemi>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).

⁹⁷ Oliver Holmes ve Sufian Taha, “Ahed Tamimi: ‘I am a Freedom Fighter. I will not be the Victim’”, **The Guardian**, 30 Temmuz 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/30/ahed-tamimi-i-am-a->

İsrail Başbakanı Netanyahu'ya siyasi baskı yapabilmek için "Acil 16 yaşındaki Filistinli Ahed Tamimi'yi serbest bırakın" şeklinde küresel çağrıda bulunmuştur⁹⁸. İsrail 1990'larda Filistinli gençleri hapse attığında kimsenin haberi olmazken, artık uluslararası kamuoyu İsrail'e karşı bu gibi eylemleri nedeniyle tepkiyle yaklaşmakta ve Filistinli genç mücadeleciler uluslararası tanınırlığı olan birer ikona dönüşmektedirler.

4. FİLİSTİN'İN İNTERNET ÜZERİNDEN YÜRÜTTÜĞÜ KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ

*Devrim televizyonda yayınlanma-
yacak ancak web tabanlı olacak!
Ali Abunimah ve Arjan El Fassed⁹⁹*

İnternetin insan hayatına girmesi ile hız ve zaman kavramları yeni bir boyut kazanmıştır. Artık yirmi birinci yüzyıl insanı internette oluşan sosyal medya ağları üzerinden haberleşerek yeni toplumsal hareketlere imza atmaktadır. Sosyal medya üzerinden insanların haberleşerek hükümet karşıtı protesto eylemleri yapmalarının ve organize olmalarının en yakın örneği Arap Baharı olaylarıdır. Yeni teknoloji ürünleri, ezilen halkların direnişlerinin benimsenmesinde ve seslerinin duyurulmasında etkili bir araç haline geldikçe, Filistinliler de bu medya aktivizminin bir parçası haline gelmeye başladılar¹⁰⁰.

freedom-fighter-i-will-not-be-the-victim-palestinian-israel, (Erişim Tarihi: 03.12.2020).

⁹⁸ **Amnesty International**, "URGENT: Release 16 year old Palestinian activist Ahed Tamimi", <https://www.amnesty.org/en/get-involved/take-action/release-16-year-old-palestinian-activist-ahed-tamimi/>, (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

⁹⁹ Shihabi, a.g.e., s. 63.

¹⁰⁰ Aouragh, a.g.m., s. 110.

Filistin’de hızla internet hizmeti sunan şirketler açılmaya başladı ancak en önemli sorun söz konusu şirketler bu altyapıyı önce İsrail’den satın alıp, sonra Filistin halkına sunduğu için, internet kullanımının çok pahalı olmasıydı ama buna rağmen her yıl Filistin’de internet kullanıcısı sayısı ve sosyal medya hesabına sahip vatandaş sayısı gittikçe arttı¹⁰¹. 2003 yılından itibaren Filistin’de internet kullanımını geliştirmek ve teşvik etmek amacıyla hükümet dışı bir kuruluş olarak tesis edilen Filistin Ulusal İnternet Adlandırma Kurumu (The Palestinian National Internet Naming Authority) kuruldu. Böylelikle Filistinliler .ps uzantılı internet siteleri açabilir hale geldiler¹⁰². Filistin Merkezi İstatistik Bürosu’na göre Filistin’de internet erişim altyapısına (ADSL) sahip abone sayısı 2010 yılı sonunda 119bin iken, 2018 yılının sonlarında bu rakam %202 artışla 361bine yükseldi. Ülkenin internet altyapısı da bu süreçte gelişim göstermiş ve 2010 yılında internet hızı 0,5 Mbps iken, 2018 yılına gelindiğinde 11,0 Mbps’ye yükselmiştir. 2018 yılında yapılan Sosyal ve Ekonomik Koşullar Araştırması’na göre Filistin’de evlerin %37’sinde bilgisayar ya da tablet bulunurken, bu rakamın %41’i Batı Şeria, %30’u Gazze Şeridi’ndedir. Filistin’de 2018 yılı verilerine göre %72’si Batı Şeria’da, %51’i Gazze’de olmak üzere evlerin toplamda %65’inde internet bulunmaktadır¹⁰³.

Ocak 2020 verilerine göre Filistin’de (Gazze ve Batı Şeria’da) 3,25 milyon internet kullanıcısı vardır. 2019 yılından 2020 yılına kadar internet kullananların sayısı 37 bin artmıştır ve

¹⁰¹ Uğur Gündüz ve Hanadi H.S. Dwikats, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin’de Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya”, **International Journal of Cultural and Social Studies**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2018, s. 397.

¹⁰² **The Palestinian National Internet Naming Authority**, “About Us”, <https://www.pnina.ps/pnina/>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).

¹⁰³ **Palestinian Central Bureau of Statistics**, “Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS) and the Ministry of Telecom and Information Technology Issue a Joint Press Release on the eve of the World Telecommunication and Information Society Day 17/05/2019”, 2019, <http://www.pcbs.gov.ps/site/512/default.aspx?lang=en&ItemID=3462>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

bu rakam yaklaşık olarak %1,2'lik bir artış olduğunu göstermektedir. Yine Ocak 2020 verilerine göre Filistin'de 2,7 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Nisan 2019'dan Ocak 2020'ye kadar sosyal medya hesabı olanların sayısı 450bin yani %20 oranında artmıştır¹⁰⁴. Aşağıda yer alan tablo yıllar içerisinde bu artışın ne miktarda olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Filistin'de İnternet Kullanımındaki Artış (2000-2016 Yılları)¹⁰⁵

YIL	İNTERNET KULLANICI SAYISI	NÜFUS	NÜFUSA GÖRE İNTERNET KULLANICISI ORANI
2000	35.000	3.150.056	1.1 %
2003	145.000	3.647.875	4.0 %
2005	160.000	3.259.363	4.9 %
2009	355.500	2.461.267	14.4 %
2010	356.000	2.514.845	14.2 %
2012	1.512.273	2.622.544	57.7 %
2016	3.007.869	4.760.979	63.2 %
2020	3.250.000	5.040.000	64%

Ocak 2020 verilerine göre Filistin'de Instagram hesabı olan kullanıcı sayısı 1.20milyon, Snapchat uygulamasının kullanıcı sayısı 915bin, LinkedIn kullanıcısı 250bin'dir¹⁰⁶. 2020 yılının Şubat ayında nüfusun %62.11'i Facebook, %14.44'ü Twitter, %10.7'si Pinterest, %8.9'u Instagram %2.9'u Youtube kullanırken, Kasım ayında nüfusun %84.61'i Facebook, %9.56'sı Youtube,

¹⁰⁴ **Datareportal**, "Digital in Palestine", <https://datareportal.com/digital-in-palestine>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

¹⁰⁵ **Internet World Stats**, "Palestine Territory (Gaza and West Bank)", <https://www.internetworldstats.com/me/ps.htm>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

¹⁰⁶ **Datareportal**, "Digital 2020: Palestine", <https://datareportal.com/reports/digital-2020-palestine>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

%3.73'ü Twitter, %1.22'si Pinterest, %0.73'ü Instagram kullanmıştır¹⁰⁷.

Filistinlilerin Facebook isimli sosyal medya ağında günümüzde en çok takip ettikleri sayfa 2013 yılında Arap İdolü yarışmasında birinci olmayı başarmış olan Filistinli şarkıcı Mohammad Jaber Abdul Rahman Assaf'ın kişisel sayfasıdır¹⁰⁸. Assaf'ın popülerliği artıp, vatansever şarkılar söyledikçe, İsrail ondan rahatsız olmaya başlamıştır. Assaf gittikçe Filistinliler için kamu diplomasisi faaliyeti yürüten bir bireye dönüşmüştür. Örneğin BM Filistinli Mülteciler Ajansı-UNRWA tarafından Assaf "barış için iyi niyet elçisi" seçilmiş ve Filistin hükümeti tarafından da "sanat ve kültür elçisi" olarak atanmıştır. Çektiği videolarda İsrail'e karşı mücadele çağrısı yaptığı gerekçesi ile İsrail onun Gazze'ye girişini yasaklamıştır. Assaf, Filistin vatandaşlığına sahip olduğu için Batı Şeria'ya girebilmekte ve İsrail bu durumu engelleyememektedir¹⁰⁹. Assaf bu duruşuyla Filistin'de gittikçe daha çok sempatzana sahip olmaktadır. Assaf'ın Facebook'ta 11.694.307 takipçisi vardır. Assaf'tan sonra Filistinlilerin en fazla takip ettiği Facebook sayfası ise 1951'de kurulan ve halen günlük olarak yayınlanan Kudüs Gazetesinin (Al-Quds) resmi Facebook hesabıdır. Gazetenin hesabının 9.465.625 takipçisi bulunmaktadır¹¹⁰. Bu da Facebook gibi bir sosyal medya

¹⁰⁷ **Statcounter**, "Social Media Stats Palestinian Territory", 2020, <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/palestinian-territory>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020). Bu rakamlar bir aylık verilerdir. Aylara göre bu sosyal medya ağlarının kullanıcı sayısı değişmektedir. Ancak Facebook'un hep en fazla kullanılan sosyal medya ağı olduğu görülmektedir.

¹⁰⁸ **Socialbakers**, "Palestinian Territory Facebook Page Statistics", <https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/palestinian-territory>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).

¹⁰⁹ **Middle East Eye**, "Israel Bans Palestinian Singer Mohammed Assaf from Entering Jerusalem, Gaza", 16 Ekim 2020, <https://www.middleeasteye.net/news/israel-palestine-singer-assaf-banned-jerusalem-gaza>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

¹¹⁰ Socialbakers, a.g.m.. Veriler Facebook üzerinden 14.12.2020 tarihinde alınmıştır.

hesabına Filistinliler tarafından daha farklı anlamlar yüklendiğini göstermektedir.

Filistinli gazeteciler işgal edilmiş topraklarda yaşananlar hakkında bilgi verirken en çok Facebook ve Twitter hesaplarını kullanmaktadır. Bu nedenle bu iki sosyal medya ağı Filistinliler için başlıca haber kaynağına dönüşmektedir. Hatta Filistin'de bu sayede “vatandaş gazeteciliği” kavramı oluşmuştur¹¹¹. Üstelik Filistinli gençler İsrail işgali altında yaşarlarken başta seyahat özgürlüğü olmak üzere çeşitli kısıtlamalara maruz kaldıkları için sosyal medya ağları onların dış dünya ile temas kurmalarına imkan sağlamaktadır. İsrail de sosyal medyada gençliğin örgütlenmesini tehlikeli bulduğu için Facebook'tan Filistinlilere ait bazı sayfaların kaldırılmasını talep etmiştir. İsrail Adalet Bakanı Ayelet Şaked'in açıklamasına göre İsrail hükümeti Facebook'tan içerik kaldırılmasına ilişkin 2020 yılının ilk dört ayında 158 talepte bulunmuş ve Facebook bunlardan %95'ini kabul etmiştir¹¹². Ancak yine de Facebook, Twitter ve Youtube, Filistin-İsrail çatışmasında düşüncelerin ifade edilmesinde ve haberlerin bir şekilde iletiminde en yaygın olarak kullanılan sosyal medya platformlarıdır¹¹³. Üstelik bu ağlar işgal edilmiş topraklarda ya da mülteci kamplarında yaşayan Filistinlilerin kendilerini yalnız ve çaresiz hissetmemelerine ve bir umut etrafında hayata tutunabilmelerine olanak sağlamaktadır. Beyrut'taki mülteci kampından 16 yaşındaki Hiba ve Trablus'taki mülteci kampından yine aynı yaşta olan Muhammed'in şu sözleri, sosyal medyanın ve aslında kamu

¹¹¹ Ziad Khalil Abu Zayyad, “Freedom of Expression and Social Media in Palestine”, **Palestine-Israeli Journal**, Cilt: 21, Sayı: 2, 2015, <https://pij.org/articles/1667/freedom-of-expression-and-social-media-in-palestine>, (Erişim Tarihi: 14.12.2020).

¹¹² Eman Abusidu, “Social Media is the Bridge to the World for Palestinian Youth”, **Middle East Monitor**, 11 Nisan 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200411-social-media-is-the-bridge-to-the-world-for-palestinian-youth/>, (Erişim Tarihi: 14.12.2020).

¹¹³ Abu Zayyad, a.g.m.

diplomasisinin Filistinliler için değerini gözler önüne sermektedir¹¹⁴:

“Birleşmiş olmak beni daha güçlü hissettiriyor. Adım adım inşallah, Filistin’i özgürleştireceğiz. İsraililer gibi kötü olan başkanlarımız var. Amerika’dan korkuyorlar. En önemlisi saygınlığımız, Filistin ve Irak’ta olanlar çok aşağılayıcı. Güçlüyüz ve eğer birlik olabilirsek onları yenebiliriz. Entelektüel düşünürlerimizi internet toplumuna ve forumlarına çok daha fazla tanıtmamız gerekiyor. Blog sayfamda birkaç Arap insanını resmetmeyi başardım ve bu sayede davamız için bir şeyler yaptım. Bir kişiye ulaşmak bir başarı ise, şimdi eklenen bu 126’ya ne dersiniz? Güney Lübnan’da Hizbullah ve Filistinliler en güçlü orduyu kovdular. Anahtar, bugün değilse bile yarın birlikte çalışmaktır.”

Hiba ve Muhammed’e benzer bir şekilde yine Beyrut’taki mülteci kampından bu defa 18 yaşında olan Nahed’e göre sosyal medya şu açılardan ön plana çıkmaktadır¹¹⁵:

“Bizden zorla alınan şeyi, güç kullanarak geri almalıyız ama buna yeterli gücümüz yok! Dış dünya ile temas kurmalıyız çünkü onlar kendi hükümetlerine karşı direniş başlatırlarsa, bize yardım edilecektir. Herkesin bir sorumluluğu var ve herkes direnişin bir parçası olmalı. Herkes paylaşırsa, büyük bir fark yaratabiliriz. Bizim için medya en iyi araçtır ve internet tek etkili silahtır!”

Sosyal medya ve internet özellikle Filistin gençliğini bu derece kısaca alınca, Filistinli bürokratlar da çeşitli hesaplar

¹¹⁴ Aouragh, a.g.m., s. 112.

¹¹⁵ Aouragh, a.g.m., s. 113.

açarak hem Filistin halkı ile etkileşimlerini arttırmak, hem de bu platformları bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanmak istemiştir. 2009 yılında Filistin Devleti Başbakanlığı¹¹⁶, 2011 yılında ise FKÖ bir twitter hesabı açtı¹¹⁷. İlerleyen süreçte Filistin Başbakanları da twitter hesapları üzerinden kamuoyuna seslenir oldu. Örneğin; Eski Başbakan Rami Hamdallah 2013 yılında twitter hesabı açarken, günümüzde Başbakanlık görevi yürüten Mohammad Shtayyeh 2014 yılından beri twitter kullanıcısıdır. Yıllardır Arap medyası ve Filistinliler gerek kitle iletişim araçlarında, gerekse milli eğitimlerinde İsrail'in ve Siyonizm hareketinin kendileri için ne kadar tehlikeli olduğunu göstermeye ve anlatmaya çalıştılar. İnternetin yaygınlaşması ile bu süreç bir de burada kurulan platformlara yansdı.

Hamas'ın askeri kanadı İzzettin El-Kassam Tugayı (Azzedeem Qassem) da benzer amaçlarla interneti kullanmaya başlamıştır. www.qassamiyoon.com adında bir internet sitesi kuran örgüt, bu site aracılığı ile çevrimiçi tartışma forumları düzenlemiştir. Diasporadaki Filistinliler bu gibi internet siteleri aracılığı ile örgüte taraftar olmaya davet edilmiştir¹¹⁸. 2017 yılında ise Hamas <https://hamas.ps> isminde bir internet sitesi kullanmaya başladı. Hamas'ın internet sitesinde örgüt tarafından yapılan açıklamalar, işgal sırasında İsrail tarafından işlenen suçlar ve Hamas hakkında bilgiler bulunmasının yanında İsrail askerlerinin eylemleri ve evleri yıkılan Filistinliler ile ilgili Hamas'ın görüşleri de paylaşılmaktadır¹¹⁹. Hamas'ın internet sitesi de tam bir kamu diplomasisi örneğidir.

¹¹⁶ <https://twitter.com/PalestinePMO>

¹¹⁷ <https://twitter.com/nadplo>

¹¹⁸ Aouragh, a.g.m., s. 121.

¹¹⁹ <https://hamas.ps/en/post/category/7/Opinion>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).

SONUÇ

Bugünden 73 yıl önce İsrail devleti kuruldu ve Filistinliler yurtlarını karış karış kaybetmeye başladılar. Yetmiş üç yıldır mülteci olup, başka devletlerdeki kamplarda yaşama tutunmaya çalışan Filistinlileri ayakta tutan tek şey, bir gün yeniden vatanlarına dönebilecekleri söylemiydi. İsrail'in işgal ettiği topraklarda kalan Filistinliler de bir gün kendi devletlerine kavuşacakları ölküsüne tutundular. Ancak yıllar geçtikçe yaşananlar bu söylem ve umutların gerçekleşme ihtimalini azaltmaya başladı. Filistinli dergiler, radyolar ve hatta şiirler ve Feyruz'un şarkıları umudunu yitirmeye başlayan Filistinlilere ulusal kimliklerini ve hedeflerini hatırlattı. Filistinliler çeşitli kitle iletişim araçlarıyla kimlik şuurunu üzerinden bilinçli tutulmaya çalışıldı.

Bağımsız Arap devletleri de Filistin vatanını kurtarma söylemiyle yıllarca bu sorunu gündemlerinde tuttular. Hatta Mısır'da Cemal Abdul Nasır, bölgenin bu en karmaşık sorununu çözüme kavuşturmanın ve hatta yenilmez sanılan İsrail'i yenmenin yollarını aradı. Bu esnada İsrail'e karşı sert güç uygularken, bir yandan da radyo aracılığıyla yumuşak güç unsurları devreye sokularak mücadele etmeye çalıştı. Ama sonuçta Filistin davası, uzun yıllar ona vekalet eden devletler vasıtasıyla yürütüldü. Çünkü Filistinlilerin kendilerini savunacak yeterli iktisadi kazancı ve yerli savunma sanayisi yoktu. Oysa topraklar geri alınmak isteniyorsa bu mücadele aynı zamanda Filistinlilerin yürüttüğü silahlı bir mücadele olmak zorundaydı çünkü İsrail sürekli genişliyordu.

Filistinliler Arap devletleri yenilip, daha çok toprak kaybettikçe ve Arap devletleri arasında da Filistin'i kurtarma mottosu, işgale uğrayan kendi topraklarını geri alma politikasına dönüşünce, bu mücadelede yalnız olduklarını anladılar ve FKÖ'yü tek meşru temsilcileri olarak kabul ettiler. FKÖ, bu sefer de İsrail'e karşı sadece silahlı mücadelenin yetersiz olduğunu gördü çünkü İsrail kendisini mağdur taraf olarak göstermekte başarılıydı.

Zaten yıllardır soykırımı uğramalarını ve anti-semitizme maruz kalmalarını yazılı ve görsel medyayı kullanarak gündemde tutan İsrail, şimdi de terör mağduru olarak kendisini etiketliyor, uluslararası toplumun desteğini almaya çalışıyordu. Üstelik bir yandan da Filistinliler, İsrail tarafından; “topraklarını para karşılığı satan, kendini Filistinli olarak görmeyen, çöle dönmüş topraklarında tarım yapmayı bile bilmeyen, geri kalmış, terörist kötü Araplar” olarak etiketlenmekteydiler. Yıllarca Hıristiyan Batı dünyası tarafından dışlanan ve negatif anti-Semit söylemlerle ötekileştirilen Yahudiler, devlet kurduktan sonra aynısını Filistinlilere yapmaya başladılar. Üstelik kendilerini de Ortadoğu'nun medeni toplumu olarak lanse ettiler. Filistinliler bu söylemleri yıkmak için kitle iletişim araçlarını daha sıklıkla kullanır oldu. Hem İsrail'in yıkmak istediği Filistin kimliğini yaymak, hem de mülteci konumunda komşu Arap devletlerinde bulunan Filistinlilerin öz benliklerini unutmamalarını sağlamak için şiirlerinde ve şarkılarında “Bir gün Filistin'e geri dönme” hayallerini yaşattılar. Kudüs, verdikleri edebi eserlerde yaşatıldı. Kültürlerinin kaybolmaması ve milli şuurun yitirilmemesi için kaybedilen topraklar verilen eserlerde yaşatıldı. Kültüre yapılan vurgu üzerinden kamu diplomasisi uygulamaları yaygınlaştı.

Filistinliler, İntifada hareketleri ile yazılı ve görsel medyada maruz kaldıkları şiddeti yansıtmayı başardılar. Şimdi İsrail devleti “şovenist, insan hakları ihlalleri yapan, işgalci güç” olarak görülür oldu. Savunma Bakanı Rabin'in “kemiklerini kırın” söylemi sadece askeri mahkemede görülen bir mesele olarak kalmadı, uluslararası basın ve insan hakları örgütleri İsrail'i gündemden düşürmedi. Ama Filistinliler henüz kendileri ile ilgili oluşan negatif etiketlerden de tam olarak kurtulamamıştı. Taş atan, işsiz, vatansız, mülteciler olarak etiketlendiler. 2000'li yıllara geldiğinde yaşanan teknolojik gelişmelerin etkisiyle Filistinliler sessiz mücadelelerini görsel medyaya daha etkili taşımaya başladılar. Cep telefonları ile İsrail askerlerinin aşırı olan her görüntüsü kaydedildi. Artık İsrail yaptığı insan hakları ihlallerini inkar edemez oldu. Bu nedenle sadece Müslüman ülkeler arasında

değil ama Avrupalı ülkeler arasında da İsrail imajı güçlü şekilde zedelendi. Filistin için El Fetih, Hamas ve İslami Cihad Örgütü'nün yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve bireysel aktivistler kamu diplomasisi faaliyetlerini internet ve sosyal medyaya taşıyarak mücadele ettiler. İmajının zedelendiğini gören İsrail durumu düzeltmek için bölge devletleri nezdinde ekonomik temaslarda bulunarak siyasal sonuçlar elde etmeye çalıştı. Bazı Müslüman ülkeler nezdinde de bunu başardı. Ama bugün hala Filistinli sivil toplum örgütleri ve aktivistler, Filistin için mücadele etmeye devam ediyorlar. İsrail de hala kendisine olumlu bir algı oluşturabilmek için kamu diplomasisi araçlarından yararlanıyor.

KAYNAKÇA

- “Filistinli ‘Cesur Kız’ İstanbul’da”, 24 Kasım 2012, <https://www.haberler.com/filistinli-cesur-kiz-istanbul-da-4196536-haberi/>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).
- “Palestinian National Anthem”, <https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/555400>, (Erişim Tarihi: 16.10.2020).
- Abdelal, Wael, *Hamas and the Media: Politics and Strategy*, New York, Routledge, 2016.
- Abu Sharif, Bassam, *Arafat and the Dream of Palestine: An Insider’s Account*, St. Martin’s Press Publishing, 2009.
- Abu Zayyad, Ziad Khalil, “Freedom of Expression and Social Media in Palestine”, *Palestine-Israeli Journal*, Cilt: 21, Sayı: 2, 2015, <https://pij.org/articles/1667/freedom-of-expression-and-social-media-in-palestine>, (Erişim Tarihi: 14.12.2020).
- Abusidu, Eman, “Social Media is the Bridge to the World for Palestinian Youth”, *Middle East Monitor*, 11 Nisan 2020, <https://www.middleeastmonitor.com/20200411-social-media-is-the-bridge-to-the-world-for-palestinian-youth/>, (Erişim Tarihi: 14.12.2020).
- Addameer, “Our Work”, <http://www.addameer.org/about/our-work>, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
- Adila Laïdi-Hanieh, “Who We Are: Our Story”, Khalil Sakakini Cultural Center, <http://www.sakakini.org/en/who-we-are/the->

- story-of-the-center-vision-and-objectives/, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).
- Al Jazeera, "Israel's Netanyahu Meets Sultan Qaboos in Surprise Oman Trip", 26 Ekim 2018, <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/26/israels-netanyahu-meets-sultan-qaboos-in-surprise-oman-trip/>, (Erişim Tarihi: 20.10.2020).
 - Al-Awda, "About", <https://al-awda.org/about/>, (Erişim Tarihi: 08.11.2020).
 - Al-Haq, "Public Relations", 16 Ekim 2010, <https://www.alhaq.org/about-alhaq/7136.html>, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).
 - Aljazeera, "PLO, History of a Revolution: Intifada", 16 Ağustos 2009, <https://www.aljazeera.com/program/plo-history-of-a-revolution/2009/8/16/plo-history-of-a-revolution-intifada/>, (Erişim Tarihi: 02.09.2020).
 - Aljezeera, "Speed Sisters: Palestine's All-Female Racing Car Team", 6 Temmuz 2017, <https://www.aljazeera.com/program/witness/2017/7/6/speed-sisters-palestines-all-female-racing-car-team/>, (Erişim Tarihi: 26.11.2020).
 - Al-Madhoon, Rasem, "Ghassan Kanafani: The Symbol of the Palestinian Tragedy", <https://www.jadaliyya.com/Details/26896>, (30.11.2020).
 - Amnesty International, "URGENT: Release 16 year old Palestinian activist Ahd Tamimi", <https://www.amnesty.org/en/get-involved/take-action/release-16-year-old-palestinian-activist-ahed-tamimi/>, (Erişim Tarihi: 04.12.2020).
 - Aouragh, Miriam, "Everyday Resistance on the Internet: the Palestinian Context", Journal of Arab and Muslim Media Research, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 109-130.
 - Badil, "About Badil", <https://www.badil.org/en/about-us.html>, (Erişim Tarihi: 06.11.2020).
 - Baram, Amatzia, "Why the Sultan of Oman Invited Netanyahu", Haaretz, 14 Kasım 2018, <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-why-the-sultan-of-oman-invited-netanyahu-1.6653502>, (Erişim Tarihi: 23.10.2020).
 - Braude, Joseph, Reclamation A Cultural Policy For Arab-Israeli Partnership, The Washington Institute for Near East Policy, Washington, 2019.

- Britannica, “Munich Massacre”, <https://www.britannica.com/event/Munich-Massacre>, (Erişim Tarihi: 01.02.2020).
- Britannica, “Anti-Semitism”, 21 Nisan 2020, <https://www.britannica.com/topic/anti-Semitism>, (Erişim Tarihi: 31.12.2020).
- Browne, Donald R., “The Voices of Palestine: A Broadcasting House Divided”, Middle East Journal, Cilt: 29, Sayı: 2, 1975, ss. 133-150.
- Burstein, Nathan, “Holocaust Survivor to Give Concert in Ramallah in Support of Palestinians”, Jerusalem Post, 6 Kasım 2005.
- Datareportal, “Digital 2020: Palestine”, <https://datareportal.com/reports/digital-2020-palestine>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- Datareportal, “Digital in Palestine”, <https://datareportal.com/digital-in-palestine>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- Defense for Children International Palestine, “Who We Are”, https://www.dci-palestine.org/who_we_are, (Erişim Tarihi: 05.11.2020).
- Deveci, Mustafa, “Bahreyn Dışişleri Bakanı İsrail’de”, Anadolu Ajansı, 18 Kasım 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bahreyn-disisleri-bakani-israilde/2047726>, (Erişim Tarihi: 20.11.2020).
- Gündüz Uğur ve Dwikats, Hanadi H.S., “Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin’de Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya”, International Journal of Cultural and Social Studies, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 380-405.
- Gündüz, Uğur ve Dwikats, Hanadi H.S., “Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin’de Gazetecilik, Halkla İlişkiler ve Sosyal Medya”, International Journal of Cultural and Social Studies, Cilt: 4, Sayı: 2, 2018, ss.380-405.
- Habertürk, “Üniversite Öğrencilerinden Ahed et-Tamimi Eylemi”, 21 Mart 2018, <https://www.haberturk.com/yerel-haberler/14921480-universite-ogrencilerinden-ahed-et-tamimi-eylemi>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).
- Hammad, Shatha, “Stories from the First Intifada: ‘They Broke my Bones’”, Aljazeera, 10 Aralık 2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/12/10/stories-from-the-first-intifada-they-broke-my-bones>, (Erişim Tarihi: 02.09.2020).

- Hobson, Alex, “Creating a World Stage: Revolution Airport and the Illusion of Power”, *The International History Review*, Cilt: 42, Sayı: 5, 2020, ss. 930-950.
- Holmes Oliver ve Taha, Sufian, “Ahed Tamimi: ‘I am a Freedom Fighter. I will not be the Victim’”, *The Guardian*, 30 Temmuz 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jul/30/ahed-tamimi-i-am-a-freedom-fighter-i-will-not-be-the-victim-palestinian-israel>, (Erişim Tarihi: 03.12.2020).
- <http://www.alhayat-j.com/>
- <http://www.sakakini.org/en/programs-projects/>, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).
- <https://english.wafa.ps/>
- <https://hamas.ps/en/post/category/7/Opinion>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).
- <https://meppi.me/organization/wafa-palestine-news-and-information-agency/>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).
- <https://speedsisters.tv/about>, (Erişim Tarihi: 26.11.2020).
- <https://twitter.com/nadplo>
- <https://twitter.com/PalestinePMO>
- https://twitter.com/wafa_ps
- <https://www.facebook.com/wafagency/about>
- <https://www.instagram.com/wafa.news.agency>
- <https://www.youtube.com/channel/UCYvCdX-RomwcpzCsb8hpiFA>.
- Hussain, Mehmood, “The Palestine Liberation Movement and Arab Regimes: The Great Betrayal”, *Economic and Political Weekly*, Cilt: 8, Sayı: 45, 1973, ss. 2023-2028.
- Hürriyet, “İsrail Başkonsolosluğu Önünde Enternasyonal Marşlı Filistin Eylemi”, 12 Mart 2018, <https://www.hurriyet.com.tr/israil-baskonsoloslugu-onunde-enternasyonal-mar-40769780>, (Erişim Tarihi: 02.12.2020).
- Internet World Stats, “Palestine Territory (Gaza and West Bank)”, <https://www.internetworldstats.com/me/ps.htm>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- Iriqat, Dalal, “Palestinian Nation Branding via Public Diplomacy”, *International Relations and Diplomacy*, Cilt: 7, Sayı: 5, ss. 202-216.
- Jerusalem Legal Aid and Human Rights Center, “Who We Are”, <https://www.jlac.ps/details.php?id=iwdefva436yrcq1dzq7v>, (Erişim Tarihi: 04.11.2020).

- Jewish Virtual Library, “Israel Society & Culture: History of Radio in Israel”, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/history-of-radio-in-israel>, (Erişim Tarihi: 05.09.2020).
- Jewish Virtual Library, “The Holocaust Wing”, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-holocaust>, (Erişim Tarihi: 31.12.2020).
- Khalil Sakakini Cultural Center, “The “Land Residency” Project”, <http://www.sakakini.org/en/project/the-land-residency-project/>, (Erişim Tarihi: 10.11.2020).
- Le Trio Joubran, “Bio&Career”, <https://letriojoubran.com/en/about-le-trio-joubran>, (Erişim Tarihi: 25.11.2020). Le Trio Joubran, “Latest Album: The Long March”, <https://letriojoubran.com/>, (Erişim Tarihi: 25.11.2020).
- Los Angeles Times, “Colonel Says Rabin Ordered Breaking of Palestinians’ Bones”, 22 Haziran 1990, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1990-06-22-mn-431-story.html>, (Erişim Tarihi: 20.09.2020).
- Massad, Joseph, “Liberating Songs: Palestine Put to Music”, *Journal of Palestine Studies*, Cilt: 32, Sayı: 3, 2003, ss. 21-38.
- Matar, Dina, “PLO Cultural Activism: Mediating Liberation Aesthetics in Revolutionary Contexts”, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, Cilt: 38, Sayı: 2, 2018, ss. 354-364.
- McDonald, David A., *My Voice Is My Weapon: Music, Nationalism and Poetics of Palestinian Resistance*, Durham and London: Duke University Press, 2013.
- Mearsheimer, John J., “Sinking Ship”, *The American Conservative*, 2010, ss.10-12, <https://www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Sinking-Ship.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.09.2020).
- Mende, Doreen, “Solidarity in Struggle: Photography on the Threshold Between Revolution and Humanitarian Violence”, *Jerusalem Quarterly*, Sayı: 67, ss. 28-41.
- MepaNews, “İntifada: Filistin’in Ayaklanmalar İle Şekillenen Tarihi”, 27 Ekim 2020, <https://www.mepanews.com/intifada-filistin-in-ayaklanmalar-ile-sekillenen-tarihi-40639h.htm>, (Erişim Tarihi: 06.09.2020).
- Middle East Eye, “Israel Bans Palestinian Singer Mohammed Assaf from Entering Jerusalem, Gaza”, 16 Ekim 2020,

- <https://www.middleeasteye.net/news/israel-palestine-singer-assaf-banned-jerusalem-gaza>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).
- Miftah, “About Us”, <http://www.miftah.org/AboutUs.cfm>, (Erişim Tarihi: 07.11.2020).
 - Nagler, Michael N., “No to Confiscation, Yes to Community”, *PeacePower*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2006, ss. 15-19.
 - NGO Monitor, “Electronic Intifada”, 27 Ağustos 2017, https://www.ngo-monitor.org/ngos/electronic_intifada/, (Erişim Tarihi: 03.11.2020).
 - Omer-Man, Michael, “This Week in History: Black September Erupts in Jordan”, *The Jerusalem Post*, 16 Eylül 2011, <https://www.jpost.com/features/in-thspotlight/this-week-in-history-black-september-erupts-in-jordan>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020)
 - Özden Cankara Pınar ve Cankara, Yavuz, “Ürdün-Mısır-Suriye Kışkıncında Filistin Yazgısı: Yahudi Toplumu İle Savaşlar Ve Kaybedilen Anavatan”, (Ed.) Pınar Özden Cankara ve Yavuz Cankara, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Filistin Politikaları*, İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2019, ss. 87-213.
 - Palestine Monitor, <https://www.palestinemonitor.org/details.php?id=o3vocpa267yoe3465r87>, (Erişim Tarihi: 01.11.2020).
 - Palestinian Central Bureau of Statistics, “Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS) and the Ministry of Telecom and Information Technology Issue a Joint Press Release on the eve of the World Telecommunication and Information Society Day 17/05/2019”, 2019, <http://www.pcbs.gov.ps/site/512/default.aspx?lang=en&ItemID=3462>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
 - Poetry Foundation, “Mahmoud Darwish”, <https://www.poetryfoundation.org/poets/mahmoud-darwish>, (Erişim Tarihi: 27.11.2020).
 - Popular Art Centre, “Goals and Objectives”, https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=4§ion_parent=0&catid=1, (Erişim Tarihi: 15.11.2020).
 - Popular Art Centre, “Heritage Festival”, https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=8§ion_parent=0&catid=3, (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

- Popular Art Centre, “Overview”, https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=2§ion_parent=0&catid=1, (Erişim Tarihi: 15.11.2020).
- Popular Art Centre, “Palestine International Festival for Dance and Music”, https://www.popularartcentre.org/index.php?page=section&pid=7&catid=3§ion_parent=0, (Erişim Tarihi: 18.11.2020).
- Public Broadcasting Service, “1970 Hijackings”, <https://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/hijacked-1970-hijackings/>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020).
- Salti, Rasha, “From Resistance and Bearing Witness to the Power of the Fantastical Icons and Symbols in Palestinian Poetry and Cinema”, *Third Text*, Cilt:24, Sayı:1, ss. 39-52.
- Shabbir, Yusuf, “Review”, <https://www.foa.org.uk/wp-content/uploads/2016/01/Arafat-and-the-Dream-of-Palestine-Review.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.09.2020).
- Shemesh, Moshe, “The Palestinian Society in the Wake of the 1948 War: From Social Fragmentation to Consolidation”, *Israel Studies*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2004, ss. 86-100.
- Shihabi, Muzna, *Palestinian Public Diplomacy*, Birzeit University, MA Thesis, 2006.
- Shlaim, Avi, “Israel Lost not just Yitzhak Rabin, but his Politics of Reason”, *The Guardian*, 2 Kasım 2015, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/nov/02/israel-yitzhak-rabin-assassination-palestinian-military-solution>, (Erişim Tarihi: 17.09.2020).
- Socialbakers, “Palestinian Territory Facebook Page Statistics”, <https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/palestinian-territory>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- Soussi, Alasdair, “The Mixed Legacy of Golda Meir, Israel’s First Female PM”, *Aljazeera*, 18 Mart 2019, <https://www.aljazeera.com/features/2019/3/18/the-mixed-legacy-of-golda-meir-israels-first-female-pm>, (Erişim Tarihi: 14.09.2020).
- Staff, Toi, “Leading Arab Singer Rim Banna Dies Aged 51”, *The Times of Israel*, 24 Mart 2018, <https://www.timesofisrael.com/leading-arab-israeli-singer-rim-banna-dies-aged-51/>, (Erişim Tarihi: 26.11.2020).

- Staff, Toi, “Netanyahu Hails Oman’s ‘incredible leader’ Qaboos, Welcomes Successor”, Times of Israel, 11 Ocak 2020, <https://www.timesofisrael.com/netanyahu-hails-omans-incredible-leader-qaboos-welcomes-successor/>, (Erişim Tarihi: 20.10.2020).
- Statcounter, “Social Media Stats Palestinian Territory”, 2020, <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/palestinian-territory>, (Erişim Tarihi: 10.12.2020).
- Szeto, Hannah, “Profile: Ghassan Kanafani (1936 -1972)”, Middle East Monitor, 14 Temmuz 2019, <https://www.middleeastmonitor.com/20190714-profile-ghassan-kanafani-1936-1972/>, (Erişim Tarihi: 30.11.2020).
- The A.M. Qattan Foundation, “About the Foundation”, <http://qattanfoundation.org/en/qattan/about/about>, (Erişim Tarihi: 21.11.2020).
- The A.M. Qattan Foundation, “How It All Began”, http://qattanfoundation.org/sites/default/files/how_it_all_began_2.pdf, (Erişim Tarihi: 21.11.2020).
- The Arab-European Association for Media and Communication Researchers, “The Palestinian Media System”, <http://www.areacore.org/palestine-the-palestinian-media-system-script-en/>, (Erişim Tarihi: 22.11.2020).
- The Electronic Intifada, <https://electronicintifada.net/content/about-electronic-intifada/10159>, (Erişim Tarihi: 02.11.2020).
- The New York Times, “Israel Declines to Study Rabin Tie to Beatings”, 12 Temmuz 1990.
- The Palestinian Museum Digital Archive, “Filastin Al-Thawra”, <https://palarchive.org/browse>, (Erişim Tarihi: 03.10.2020).
- The Palestinian National Internet Naming Authority, “About Us”, <https://www.pnina.ps/pnina/>, (Erişim Tarihi: 16.12.2020).
- The Women’s Centre for Legal Aid and Counselling, “About Us”, <http://www.wclac.org/Page/8>, (Erişim Tarihi: 10, 11, 2020).
- Tillman, Seth, “Israel and Palestinian Nationalism”, Journal of Palestine Studies, Cilt: 9, Sayı: 1, 1979, ss. 46-66.
- Tugend, Tom, “Bahrain King Denounces Arab Boycott of Israel, Says Countrymen May Visit”, The Jerusalem Post, 17 Eylül 2017, <https://www.jpost.com/middle-east/bahrain-king-denounces-arab-boycott-of-israel-says-countrymen-may-visit-505308>, (Erişim Tarihi: 25.10.2020).

- Underwood, Alexia, “How Ahed Tamimi, a 17-year-old Palestinian Activist, Became an International Icon”, Vox, 3 Ağustos 2018, <https://www.vox.com/2018/8/3/17639254/ahed-tamimi-palestinian-activist-israel>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020).
- United Nations Economic and Social Council, Commission On Human Rights, Forty-Fourth Session, “Question Of The Violation Of Human Rights In The Occupied Arab Territories, Including Palestine”, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/ebf372f7bac27c6b8525736f004c770b?OpenDocument>, (Erişim Tarihi: 15.09.2020).
- Wafa Agency, “About Us”, <https://english.wafa.ps/Home/AboutUs>, (Erişim Tarihi: 14.12.2020).
- Yasser Arafat Museum, “Palestine Revolution Magazine -Filastin Al-Thawra”, <https://yam.ps/page-12218-en.html>, (Erişim Tarihi: 02.10.2020).
- Yiftachel, Oren, Ethnocracy: Land and Identity Politics in Israel/Palestine, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2006.

